

Postavení matky samoživitelky ve společnosti

Petra Nováková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra NOVÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H118210**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Postavení matky samoživitelky ve společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na zjištění toho, jak matka samoživitelka vnímá své postavení v současné české společnosti,
- na hledání odpovědi, zda existují nějaká opatření směřující ke zkvalitnění postavení matky samoživitelky ve společnosti (sociální, ekonomická),
- na šetření v rámci kvantitativního výzkumu, jehož cílem bude zjištění životní situace matky samoživitelky a její postavení ve společnosti.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Kraus, B., Poláčková V. a kol. Člověk – prostředí – výchova. Brno: Paido, 2001.

Márová, Z., Matějček, Z., Radvanová, S. Výchova dětí v neúplné rodině. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975.

Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993.

Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.

Sekot, A. Sociologie v kostce. 3. rozšířené vyd. Praha: Paido, 2006.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Zuzana Němcová, Ph.D.

Skupina managementu a ekonomiky

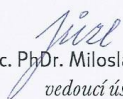
Datum zadání bakalářské práce:

27. března 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 27. března 2014

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

PEŘA HOVÁKOVÁ
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 2. 3. 2014

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlížejí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou žen samoživitelek v současné společnosti. Má dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část je rozdělena do 4 kapitol. Úvod je věnován náhledu do historie matek samoživitelek, dále jsou definovány základní pojmy úzce související s tématem, jako je matka samoživitelka a rodina. Druhá kapitola slouží k objasnění příčin vzniku sólo rodičovství. Následuje třetí kapitola, která je zaměřena na kvalitu života osamělé matky. Poslední kapitola popisuje konkrétní formy pomoci žen samoživitelek a jejich právní nároky. Empirickou část tvoří kvantitativní výzkumné šetření, jehož základem byla metoda dotazníku. Předmětem dotazníkového šetření byla snaha zjistit, jak matky samoživitelky vnímají svou situaci v dnešní moderní společnosti. Výsledky jsou vyhodnoceny a zpracovány do přehledných grafů.

Klíčová slova:

Dávka, dítě, pomoc, rodina, samoživitelka, společnost

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with problems of single mothers in contemporary society's. The theoretical part is divided into four chapters. Foreword is a dedicated excursion into the history of single mothers. The following defines the basic concepts related to the topic, such as a single mother and family. The second chapter is to clarify the causes of solo parenting. The third chapter focuses on the quality of life for single mothers. The last chapter describes specific forms of assistance to women-headed households and their legal rights.

The practical part consists of quantitative research, which was based on a questionnaire method. The object of the survey was to find out how single mothers perceive their situation in today's modern society. The results are evaluated and processed into synoptic charts.

Keywords:

Assistance, family, child, single mother, social benefits, society

Děkuji paní Ing. Zuzaně Němcové, Ph.D. za cenné připomínky a metodologickou pomoc při zpracování mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat kolegyni Mgr. Jitce Chmelové za morální podporu, užitečné rady a obětavost, za což jsem jí nesmírně vděčná. V poslední řadě patří můj velký dík rodině, především za jejich trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VYMEZENÍ POJMU SAMOŽIVITELKA	11
1.1 POHLED DO HISTORIE	11
1.1.1 Rodina - základní jednotka.....	12
1.2 POSTAVENÍ MATKY SAMOŽIVITELKY V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI	14
2 PŘÍČINY VZNIKU SÓLO RODIČOVSTVÍ	15
2.1 DŮSLEDEK ROZPADU VZTAHU S OTCEM DÍTĚTE.....	15
2.2 ÚMRTÍ OTCE	17
2.3 SVOBODNÁ VOLBA BÝT SAMOŽIVITELKOU	17
3 PROBLEMATIKA RODIČOVSTVÍ JEDNOHO RODIČE	19
3.1 VÝCHOVA DÍTĚTE V NEÚPLNÉ RODINĚ	19
3.2 EKONOMIKA V RODINĚ JEDNOHO RODIČE.....	20
3.3 NEGATIVNÍ VNÍMÁNÍ V RÁMCI SPOLEČNOSTI.....	21
3.4 PROBLÉMY MATEK SAMOŽIVITELEK.....	22
4 SOCIÁLNÍ PODPORA A FINANČNÍ DÁVKY PRO SAMOŽIVITELE	23
4.1 DÁVKY SOCIÁLNÍ PODPORY.....	23
4.2 MATKA SAMOŽIVITELKA V KONTEXTU ZÁKONÍKU PRÁCE	26
4.3 TYP SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ - AZYLOVÉ DOMY PRO MATKY S DĚTMI	26
II PRAKTICKÁ ČÁST	29
5 REALIZACE VÝZKUMU	30
5.1 CÍL PRÁCE	30
5.2 STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH HYPOTÉZ	30
5.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	30
5.4 METODA VÝZKUMU.....	31
5.5 VYHODNOCENÍ.....	31
5.5.1 Vyhodnocení dotazníku	32
5.5.2 Vyhodnocení hypotéz.....	47
5.5.3 Doporučení pro praxi a sociální pedagogiku	49
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	54
SEZNAM PŘÍLOH	55

ÚVOD

Téma matka samoživitelka je v dnešní moderní společnosti často diskutovaným tématem. Názory na něj nejsou jednotné. Starší generace, která ctí tradiční model rodiny, spatřuje sociální skupinu matek samoživitelek jako něco neslušného, dokonce zavrženíhodného, ačkoliv nezná, nebo si neuvědomuje souvislosti spojené se vznikem tohoto statusu. Naopak mladší populací obecně je matka samoživitelka vnímána bez jakéhokoliv despektu, s tolerancí někdy na hranici lítosti a pochopení. Podíl na tomto pohledu má především skutečnost, že si společnost uvědomuje neutěšený stav matek, hlavně po ekonomické stránce. Přispívá tomu fakt, že s existenčními problémy se mnohdy potýkají i rodiny úplné.

Ať už si matka cestu samoživitelství zvolí sama, či se do ní dostane řízením osudu nebo následkem odchodu otce dítěte od rodiny, je to cesta obtížná a krkolomná. V rámci jedné osoby musí zastat vše, o co se v nukleárních rodinách dělí oba rodiče. Největší problémy jsou ve většině takových rodin spojeny s ekonomickou stránkou. Není snadné najít zaměstnání, které jde po časové stránce skloubit s péčí o dítě. Taktéž nelze opomenout funkci výchovnou, kdy samoživitelky musí ve výchově zastávat roli matky i otce, což se ve výsledku ne vždy podaří. Pod tíhou zodpovědnosti, která na matku samoživitelku dopadá, se mohou objevit různé psychické poruchy. Je náročné zajistit fungování rodiny tak, aby byly zaopatřeny všechny potřeby dítěte a jeho vývoj nebyl narušen absencí otce.

Inspirací pro téma bakalářské práce pro mě byla především moje sestra, která je také matkou samoživitelkou. Vzhledem k tomu, že určité období bydlela se svým synem společně se mnou a naším tatínkem v domácnosti, byla jsem bezprostředním svědkem této složité a nelehké situace. Měla jsem možnost zjistit, jaké má sestra možnosti v rámci pomoci od státu. Hledání zaměstnání bylo pro ni v období nástupu synovce do školky velmi obtížné. Změnu jsem zaznamenala také v oblasti psychické. Jsem ale přesvědčená, že se moje sestra se svým nelehkým úkolem vypořádává statečně a se ctí, tak, aniž bych shledávala v synovcově chování negativní důsledky vyrůstání bez otce. Důkazem její statečnosti a bojovnosti je také fakt, že dokázala při zaměstnání a s příchodem povinné školní docházky syna vystudovat vysokou školu, za což ji velice obdivuji.

Cílem bakalářské práce je nabídnout náhled na matky samoživitelky, a zjistit příčiny, proč se jimi staly.

Bakalářská práce je rozdělena do 5 kapitol. V první kapitole je popsána matka samoživitelka z pohledu historie a je zde definována rodina obecně. Druhá část pojednává o příčinách vzniku sólo rodičovství. Ve třetí kapitole jsou zmíněny možné následky a důsledky pramenící ze samoživitelství. Čtvrtá teoretická část popisuje nabízené formy pomoci pro matku samoživitelku. Pátá kapitola obsahuje popis uskutečněného výzkumu v rámci dotazníkového šetření a jeho získané poznatky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMU SAMOŽIVITELKA

Osamělé matky lze rozdělit do tří skupin. Matky, jejichž partner zemřel, tedy vdovy s dětmi, dále matky, které mají děti z rozpadlého vztahu. Třetí skupinou jsou matky, které záměrně zůstávají svobodné a mají dítě s mužem, s nímž žádný trvalý vztah neplánují. Do stejné skupiny se řadí i ženy, které si adoptovaly dítě či ho přijaly do pěstounské péče. Zvolily si mateřství bez partnera. Z výše uvedeného vyplývá, že jednoduchou definicí pojmu samoživitelka je žena starající se sama o nezaopatřené dítě nebo děti.

Samoživitelky už spadly do nejchudší skupiny k seniorům, menšinám a k nezaměstnaným. Právě je bída v ČR ohrožuje nejvíc. Stát situaci vnímá, ministerstvo práce a sociálních věcí sólo matky zařadilo do nové strategie sociálního začleňování.

1.1 Pohled do historie

V úvodu je nejprve nutné definovat základní jednotku, od níž se vše odvíjí, a tou je rodina. Jedná se o primární sociální skupinu. Můžeme ji vymezit jako „obecně původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje“ (Maříková, 1986, s. 940). V širším slova smyslu je rodina chápána jako skupina složená z manželského páru a jejich dětí.

Ne vždy tomu tak bylo. Ve středověku a starověku byl pojem rodina vnímán zcela jiným způsobem. Z jednoho úhlu pohledu fungovala rodina tak, jak bychom v dnešní moderní společnosti označili velkou domácnost. Bylo to složení většího počtu lidí bydlících pod jednou střechou. Jejich jednání a rozhodování bylo řízeno autoritou, hlavou rodiny. Do této ucelené skupiny patřili nejen pokrevní příbuzní, ale všichni, kdo se nějakým způsobem podíleli na fungování rodiny a hospodářství. Nejprve to byli otroci, kteří byli později nahrazeni děvečkami a čeledíny, tovaryši a učni. Druhý obraz rodiny, který byl stejně starý jako ten první, byl chápán u patricijů a šlechty

jako společenství příbuzenstva spojeného krví. Bylo zastoupeno širokým pokrevním pokolením, které mělo udržet majetek a moc (Možný, 1990).

Celé devatenácté století si málokdo připouštěl, že by se instituce rodiny mohla nějak výrazně změnit. Rodina byla takřka neměnná instituce. Za normu je považován nukleární model rodiny. Otec, matka a děti. „Padesátá až osmdesátá léta dvacátého století jakoby podtrhla a sečetla celé zranění moderního věku“ (Možný, 2008, s. 23). V padesátých letech byli lidé plni nadšení a ideálů, po prožité válce bylo všude plno štěstí. Změny ve vnímání rodiny přicházejí v šedesátých letech. Poválečná generace bourá předsudky, vznikají různá hnutí, pro která je rodina v tradičním pojetí již svazující. Keller (2005, s. 29) uvádí, že „rodina se stává projekcí individualizovaného životního stylu, polem experimentování ohledně nových forem privátního soužití. Toto experimentování má nejrůznější podoby počínaje nesezdanými páry přes bezdětná manželství a páry stejného pohlaví až po neúplné rodiny především matek samoživitelek a jejich nezletilých dětí. Z rodiny se stává jen jakási průchozí instituce“.

Postupem času ztrácí rodina své tradiční funkce. Děti chodí do školek a škol. Proces socializace probíhá formou výuky a pomocí masových médií. Starost o rodiče a stárnoucí spoluobčany jsou přenášeny na instituce, např. domovy pro seniory. Nemocní jsou okamžitě převezeni do nemocnic, kde dostanou lékařskou péči. Rodina je bez těchto starostí. Volný čas je naplněn zábavou a konzumním stylem života.

1.1.1 Rodina - základní jednotka

Rodina je obecně považována za nejdůležitější společenskou skupinu, která je základním článkem sociální struktury. Podle Možného (2006) se z domácnosti stává rodina v okamžiku, kdy se páru narodí první dítě. Rodina je pak skupinou dvou a více osob, příbuzných na základě pokrevní linie, manželství nebo adopce, kteří spolu bydlí. Rodina vytváří soukromý prostor pro reprodukci a díky ní se společnost může dál vyvíjet. Rodina umožňuje pokrok a dynamiku společnosti (Možný, 2008). V rodině děti získávají základy chování, v rodičích mají své vzory, učí se navazovat

vztahy s okolím, tím že komunikují, jednají a spolupracují. To, jaká rodina je, jaké jsou v ní vztahy a poměry, určuje do jisté míry budoucí chování dětí.

„Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.“ (Kraus, 2001, s. 79).

Kraus (2001) uvádí funkce rodiny takto:

- *Biologicko-reprodukční funkce* – má význam pro společnost jako celek i pro jedince, kteří rodinu tvoří. Aby se společnost mohla rozvíjet, potřebuje stabilní reprodukční základnu.
- *Sociálně-ekonomická funkce* - rodina jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Členové společnosti pracují, tím se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry, a zároveň se rodina sama stává spotřebitelem. Tím je zajištěn dostatek. Při určité nerovnováze, např. nezaměstnanosti, dochází k opaku.
- *Ochranná funkce* - spočívající v zajišťování životních potřeb nejen dětí, ale všech členů rodiny. Po roce 1990 je rodina na této funkci více zainteresována a očekává se od ní větší spoluúčast na jejím plnění.
- *Sociálně-výchovná funkce* - rodina je první sociální skupina, učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti.
- *Rekreační, relaxační a zábavná funkce* – rodina pamatuje na rekreaci, relaxaci a zábavu. Aktivity tohoto typu se týkají všech členů rodiny, ale pro děti mají největší význam.
- *Emocionální funkce* - je pro rodinu zásadní a nezastupitelná. Vytváření potřebného citového zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty nedokáže žádná jiná instituce.

1.2 Postavení matky samoživitelky v současné společnosti

Rodiny s jedním rodičem jsou stále častější. Jedná se o rodiny vzniklé porodem mimo partnerství, ovdověním, rozvodem, rozchodem či například adoptí dítěte osamělou ženou.

Trend rodiny s jedním rodičem byl od počátku šedesátých let důsledkem převážně rozvodů. V posledních letech je také obrazem nárůstu počtu žen, které mají dítě za svobodna.

Postupem času se ztrácí negativní sociální nálepka svobodných matek, dříve velmi častá. Struktura skupiny svobodných matek byla nedávno tvořena více mladšími ženami, velmi často nezletilými. V současné době začínají převažovat zralejší ženy.

Dřívější negativní postoje společnosti k této skupině žen slábnou. Je to skupina stále více se rozrůstající. Za rozhodnutím ženy pro mateřství bez partnera může být celá řada příčin a důvodů. Může být reakcí na nejisté vyhlídky do budoucna, existence vysokých nároků na individuální štěstí, na náročné budování vztahu.

2 PŘÍČINY VZNIKU SÓLO RODIČOVSTVÍ

Tato kapitola se zabývá způsoby a příčinami, proč došlo k tomu, že se žena stala matkou samoživitelkou. Ve většině případů se jedná o nedobrovolnou formu mateřství. Přáním většiny žen je mít partnera, s nímž později založí rodinu a budou spolu vychovávat děti. Především při výchově dětí je důležité zastoupení mužského elementu. Symbióza mezi nastolenými prvky výchovy otcem i matkou je nezbytná pro zdravý vývoj dítěte. Vždyť v prvních letech dítěte se vytváří jeho základy osobnosti, a jestliže jsou nějakým způsobem narušeny, má to negativní dopad na osobnost dítěte (Nakonečný, 2003).

Méně častá, a pro běžnou část společnosti zcela nepochopitelná, je varianta úmyslného samoživitelství. Někomu může jako první asociace vyvstanout na mysl, že žena je skrytá lesbička a tento způsob početí je pro ni a její partnerku ideální, aby byla zachována anonymita jejich vztahu. Nejvíce je matka samoživitelka, která se rozhodne vychovávat dítě sama, širokou veřejností spojována s feministickým hnutím. Ne vždy tomu tak je. Tato problematika je někdy zaměňována s pojmem moderní žena, což v dnešní době není nic nemorálního či nepatřičného. Trendem současnosti je žena, která je ve všech základních společenských ohledech stejně zdatná a soběstačná jako muž, především po hmotné stránce.

Jestliže se žena rozhodne z jakýchkoliv důvodů vychovávat dítě sama, je to zcela její rozhodnutí. Měla by však zvážit všechna pro i proti, především nenadálé situace jako je nemoc či ztráta zaměstnání, které by mohly zkomplikovat život její i dítěte.

2.1 Důsledek rozpadu vztahu s otcem dítěte

Ne vždy však rodina funguje harmonickým způsobem. Největší procentuální zastoupení neúplných rodin je způsobeno rozvodem nebo rozchodem matky s otcem dítěte. Mezi nejčastěji uváděné příklady patří vzájemná neschopnost komunikace, stereotyp, absence společných zájmů, nevěra, různé patologické chování, většinou ze strany otce dítěte. Totožná situace může nastat ještě před příchodem dítěte na svět, v období těhotenství.

Rozvod nebo rozchod rodičů dítěte je téměř vždy pro všechny zúčastněné osoby zátěžovou situací. Většinou i z důvodu, že je neshodám rodičů vystaveno nevinné

dítě. „Rozchod není společné rozhodnutí, ale jednostranný akt jednoho z partnerů“ (Klimeš, 2005, s. 13).

Jak bylo v úvodu této kapitoly zmíněno, důvodů pro rozvod je spousta. Rozvodová řízení jsou v dnešní době vyřízena za krátká časová období za předpokladu, že jsou manželé schopni společné domluvy na konkrétních náležitostech. Problém se může vyskytnout při stanovování výše výživného, ať už pro dítě nebo pro jednoho z manželů, ale také při určování, komu z rodičů bude dítě svěřeno do péče.

Před podáním žádosti o rozvod ze strany matky by každá žena měla zvážit, jaké důsledky to pro ni a její dítě bude mít. Je zřejmé, že rodinný rozpočet bude nižší o plat manžela, přičemž provozní náklady zůstanou takřka ve stejné výši jako dosud. Změna bude muset nastat pravděpodobně i v úpravě pracovní doby, pokud např. žena pracuje na směny a v péči o dítě se s manželem střídají. Ne každý zaměstnavatel jí vyjde vstříc.

Všichni účastníci rozchodu něco ztrácejí – dospělí ztrácejí partnera, děti přicházejí o stálou přítomnost otce, někteří účastníci rozvodu musejí v souvislosti s ním změnit bydliště, ekonomické ztráty jsou pravidlem, rozvedená žena je daleko více zatížena provozem rodiny, protože je na něj sama, může se negativně měnit i vztah dětí k tomu rodiči, s nímž žijí. Toto nebezpečí hrozí zejména tehdy, když rodiče popouzejí děti proti svému rozvodovému odpůrci (Matoušek, 1993).

Pokud se však v manželství vyskytují skutečnosti, které jsou pro matku morální a lidskou překážkou, nebo manžel vykazuje jakékoliv formy patologického chování, v zájmu svém, a především dítěte, by s rozvodovým řízením neměla otálet. Ochrana dítěte by měla být v popředí zájmu každé matky bez výjimky. Negativní chování, které v rodině převládá a dítě je tohoto svědkem, narušuje jeho psychiku a může být celoživotním traumatem dítěte. Bohužel může působit jako nevhodný vzor chování. Dítě, které v dětství vidí svého otce, kterak fyzicky či psychicky ubližuje matce a vymáhá si tím tak svou vůdcovskou pozici v rodině, tento příklad pojme jako něco, co je normální a má to tak být, a následně tuto praxi začne vykonávat ve svém partnerském soužití.

2.2 Úmrtí otce

Úmrtí otce dítěte je neovlivnitelná a nezáviděníhodná skutečnost, kdy zůstane žena na výchovu dětí sama. Situace je znesnadněná vzniklými psychickými obtížemi, které mohou zasáhnout i děti. Smrt blízkého člověka je vždy šok a trauma, trvá dlouho, než je člověk schopen tuto skutečnost přijmout a vstřebat, než si zvykne na to, že už svého blízkého neuvidí. Otec je jedním z nejbližších lidí na světě, oporou a živitelem rodiny. Matějček (2003) tvrdí, že děti prožívají fázi otřesu, protestu a beznaděje mnohem lépe v blízkosti těch, kdo jsou stejně naladěni, v takové chvíli mu tito jedinci jsou přirozenou oporou. Jestliže se o pravém stavu věci dozvídá později, je stejně nuceno se s novou situací vyrovnávat, ale za méně příznivých emocionálních podmínek. Při zpracovávání smutného faktu úmrtí otce může mít dítě zvýšenou potřebu být v něčí blízkosti. Někdy naopak potřebuje být samo. Je nutné toto respektovat. Na dotazy odpovídat pravdivě a šetrně. Je přínosné dítě nabádat k aktivitám, které ho odreagují a uvolní od situace. Postupně se bude truchlící dítě vymaňovat z bolestného faktu, nebude uzavřené.

2.3 Svobodná volba být samoživitelkou

Společenské a kulturní změny, které ve společnosti probíhají, jsou doprovázeny jiným chováním lidí. Příkladem jsou ženy. Ty mají vstupem na trh práce více možností a jsou více finančně nezávislé. Byl narušen model rodiny o dvou rodičích a mateřství pouze po sňatku, a matky samoživitelky nyní představují ve všech vyspělých zemích stále významnější skupinu. I kvůli tomu se stále větší počet žen svobodně rozhoduje pro mateřství bez závazků k partnerovi. Argumentem žen, které volí manželství bez partnera, je také eliminace možných traumat pro dítě, které mu přináší rozvod, rozchod či ovdovění (Sobotková, 2001).

Tento nový způsob rodičovství vytváří otevřenější rodinu, protože matka, které na dítěti záleží, dokáže zmobilizovat kvalitní podpůrnou síť lidí, kteří se o ni a o dítě upřímně zajímají, pomáhají jim a podporují je. Přivést dítě na svět je svobodné rozhodnutí každé matky, které si s sebou ponese celý život. Dítě není věc, se kterou si lze jen pohrát a pak jej někam odložit. Každá matka by si nejprve před svým rozhodnutím měla položit zásadní otázky, na které by měla nalézt také odpovědi:

„Cítím se na to mít dítě?“ „Dokážu se o něj postarat?“ „Jak ho budu vychovávat?“ Manželství či partnerství jsou pro matky okovy a zbytečnost. Kocourková (2006) uvádí, že schopnější ženy preferují spíše volný otevřený vztah, kdy nejsou na nikom závislé. Většinou jsou to ženy vyššího vzdělání na prestižní pozici, dobře ekonomicky zajištěné.

Matka, která si zvolí cestu samoživitelství, by měla mít pro sebe zajištěné nejen přístřeší, ale především dostatečnou rezervu finanční hotovosti. Nicméně ani toto není zárukou života bez komplikací, obzvláště v dnešní nejisté době.

3 PROBLEMATIKA RODIČOVSTVÍ JEDNOHO RODIČE

Postavení sólo rodičů je u nás v současnosti obtížné v neposlední řadě také proto, že tato skupina není jasně definována. Z právního hlediska takřka nemá zvláštní status. Na jedné straně je to důsledkem snah zabránit diskriminaci, kdy zaměstnavatel raději nepřijme sólo rodiče z obavy, že by jej v případě problémů nemohl propustit. Postavení rodičů samoživitelů je nyní stejné jako postavení rodičů obecně. Zvýhodnění upřednostnění při přijímání dětí do mateřských škol bylo odstraněno z obav, aby nebylo zneužíváno i některými nesezdanými páry s dětmi. Je obtížné rozpoznat, kdo skutečně je potřebným sólo rodičem a kdo ne. Toto vše zároveň ztěžuje vnímat sólo rodiče jako skupinu se specifickými potřebami, které je třeba zohlednit. Rovněž je nutné brát v úvahu, že jde o skupinu různorodou, jejíž potřeba podpory je odstupňována. To je dáno např. rozdílnou úrovní kvalifikace, počtem dětí, zdravotní situací rodiče nebo dětí, zajištěním bydlení. Přesto není pochyb, že být sám na výchovu dětí i finanční zajištění je významným zátěžovým faktorem pro fungování rodiny.

Nemálo palčivým problémem je nedostatek dostupných zařízení péče o předškolní děti, což se této skupiny dotýká ještě citelněji, vzhledem k tomu, že starost o obživu leží na jedné osobě. Další chybějící službou je specializované poradenství – právní, psychologické, profesní.

3.1 Výchova dítěte v neúplné rodině

Výchova dítěte pouze jedním rodičem je mnohem náročnější než výchova v úplné rodině. Návod na to, jak by měla osamělá matka vychovávat své dítě, ale neexistuje. Je důležité, aby matka co nejlépe porozuměla svému postavení, potřebám svého dítěte a ucelila si cíle, jak chce své dítě vychovat a kam ho v životě dovést (Matějček, 1986).

Muž chybí nejen matce, chybí i dítěti. Děti nemají k dispozici mužský vzor. Ještě více otce potřebuje chlapec, čím více se blíží k pubertě. Otec je vzor nejen tím, co sám dělá, je i vzorem spolupráce. Otec je významný i pro dceru. Dcery vychovávané bez otce se v dospělosti přiklánějí k extrémnějším postojům vůči

mužům. Buď k nekritickému obdivu, nebo k naprostému odmítání mužů. Nepřítomnost otce v rodině může kompenzovat dědeček. Dítě svobodné matky bude mít pravděpodobně víc problémů s navazováním partnerského vztahu a s rodinným soužitím, bude ovlivněno matčiným postojem k mužům.

Matějček (1986) dále uvádí, že jsou čtyři okruhy potřeb, které musí být správně splněny, aby se dítě mohlo po všech stránkách správně rozvíjet. Rodina úplná poskytuje všechny tyto okruhy přirozeně, ale v rodině neúplné je potřeba se na tyto okruhy zaměřit. První velké nebezpečí je v tom, že matka samoživitelka může být více pracovně vyčerpána a nemůže se tak dítěti věnovat naplno. Následuje okruh potřeb, kterým je sociální učení, kdy učí své dítě od prvních dnů života stejným způsobem jako ostatní matky. Třetí okruh potřeb se týká citů. Neměl by být problém vytvořit hezký citový vztah mezi matkou a dítětem. Posledním dílem jsou potřeby, kterými matka společensky zapojuje své dítě. Je možné, že to bude okruh problematický, zapojování do společnosti vyžaduje finanční prostředky.

3.2 Ekonomika v rodině jednoho rodiče

V rodinách osamělých matek žena zastává dvě hlavní role. Roli živitele a roli pečovatele. Vzhledem k tomu, že ženy průměrně vydělávají méně než muži, dostávají se tak jako samoživitelky do těžké ekonomické situace. Platné, přijímané nebo chystané změny zákonů nezlepšují situaci těchto maminek, ale spíše zhoršují situaci žen samoživitelek. Rodiny vedené jedním rodičem zastává téměř čtvrtinu všech rodin v ČR. Trend je vzrůstající. Tyto domácnosti tvoří a vedou z většiny ženy. Se seniory je tato skupina obyvatelstva nejvíce ohrožená chudobou.

Míra zaměstnanosti matek se zvyšuje. To stejné platí i v případě matek samoživitelek. Je to v souvislosti s poskytováním kvalitních služeb péče o děti. Samoživitelky mnohem hůř hledají zaměstnání. Pro ženy samoživitelky je největší motivací při hledání zaměstnání jistota práce a pravidelného příjmu. Seberealizace a uplatnění vzdělání je na spodních příčkách jejich motivace. Důvod je prostý. Rodin, kde jsou na příjmu ženy závislé děti, je v ČR kolem dvaceti procent.

Matky samoživitelky jsou znevýhodněné ve firmách už jen tím, že mají obecně nižší platy. Na to, aby ženy dosáhly na stejný plat jako muži, musejí pracovat o tři a půl měsíce déle než muži.

Velkým a málo řešeným problémem je výživné. Existují určité nástroje pro jeho vymáhání, jako jsou exekuce a nově i pozastavení řidičského průkazu neplatiče, avšak jeho neplacení povinným rodičem je stále velmi častý jev, který přispívá k těžké finanční a sociální situaci těchto rodin.

3.3 Negativní vnímání v rámci společnosti

Vnímání rodin s jedním rodičem jeho okolím hraje roli v jejich celkové situaci. Ovlivňuje, jak je na ně nahlíženo, tak v důsledku toho nahlízejí sami na sebe. Na jedné straně neustále narůstá rozvodovost. Také se snižuje vnímání hodnot manželství ve společnosti. Ale na druhé straně stoupá tlak zastánců tzv. tradiční rodiny jako jediné žádoucí sociální normy. Tyto dva hlavní pohledy zesilují tlak na vnímání sólo rodičů jako těch, kteří nedokázali založit či udržet úplnou rodinu.

Z tohoto pohledu je i jazyk, který je používán ve spojitosti se sólo rodiči, stigmatizující – pro rodinu s jedním rodičem je zažitý v běžném i odborném vyjadřování termín neúplná rodina. Při zamyšlení se nad tímto pojmem lze zjistit, že v sobě obsahuje negativní hodnocení. Vyjadřuje totiž, že jde o rodinu, která je určitým způsobem jiná či poškozená.

Neúplné rodiny s dětmi u nás patří k těm vůbec nejvíce ohroženým chudobou. Matky jsou nuceny svoji špatnou finanční situaci řešit sociálními dávkami. Tím se dostávají do kategorie občanů, které část společnosti vidí jako zneuživatele sociálních dávek. Zneužívání sociálních dávek matkami samoživitelkami v praxi znamená žít z příjmů na úrovni životního minima, tj. kolem tří tisíc korun na osobu, podle toho, kolik lidí žije v jedné domácnosti.

Český sociální systém se na matky samoživitelky zaměřuje jen v případě, pokud se jejich příjmy pohybují kolem životního minima. V případě onemocnění či ztráty zaměstnání se rodina snadno dostává na hranici chudoby. Často se v Česku o výživné soudí ženy léta. V sousedních zemích, jako je Rakousko či Německo, mohou rodiče

v takové situaci žádat o příspěvek stát, který jej následně vymáhá od dlužníka. Riziko, že rodina zůstane bez prostředků, se tak snižuje.

3.4 Problémy matek samoživitelek

Zdravotní stav matek samoživitelek je méně stabilní než zdravotní stav matek v rodinách se dvěma rodiči. Matky samoživitelky jsou ve větším stresu, protože bez pomoci vykonávají úkoly, kterým se běžně věnují dva rodiče. Často si nemohou dovolit náležitou zdravotní péči, ani řádný odpočinek.

Na ženy samoživitelky dopadá spousta problémů. Špatná dostupnost veřejných předškolních zařízení pro děti, snížení celkové výše rodičovského příspěvku (při čtyřleté variantě), či zrušení možnosti přivýdělku při podpoře v nezaměstnanosti. Jejich situaci navíc zhoršuje zrušení sociálního příplatku pro rodiče, který využívalo více než polovina žen samoživitelek. Uvažovaná pomoc, kterou je chystaná sleva na daních pro rodiče, kteří platí za hlídání předškolních dětí, se týká pouze těch rodin, ve kterých pracují oba rodiče, tedy ne samoživitelek.

Dlouhodobým problémem zůstává nízké výživné a jeho neplacení. Životní úroveň rodin samoživitelek se v ČR stále snižuje. Zhoršuje se i pracovní pozice pečujících matek – jsou často ohroženy nezaměstnaností, mají méně možností, neboť kromě práce také zároveň pečují. Nedostává se jim pomoci a mají snížené výdělky. Prohlubuje se nerovnost mezi různými sociálními skupinami na úkor osamělých rodičů a jejich dětí. Na samoživitelky také mohou silně dopadnout plánované penzijní reformy. Osamělé matky si nebudou moci samy spořit na důchod. Ony budou řešit aktuální nepříznivou ekonomickou situaci, nebudou schopny si moci vytvářet finanční rezervy.

4 SOCIÁLNÍ PODPORA A FINANČNÍ DÁVKY PRO SAMOŽIVITELE

Každý občan České republiky má nárok na dávky sociální podpory, avšak za předpokladu, že splňuje státem stanovené podmínky. Z výše uvedeného vyplývá, že nejinak je to i u matek samoživitelek. Mylná je představa, že tato sociální skupina má nějaké speciální či vyšší přídatky, které by po finanční stránce kompenzovaly jejich životní situaci. Matka samoživitelka má stejné možnosti jako klasická rodina složená z rodičů a dětí, která žádá o peněžitou výpomoc a dokládá stejné náležitosti.

S ohledem na zadání bakalářské práce bude v následujícím textu kapitola pojednávat pouze o dávkách státní sociální podpory pro matku samoživitelku za předpokladu, že žije sama se svým dítětem či dětmi ve společné domácnosti.

4.1 Dávky sociální podpory

Prvotní dávkou, na kterou vzniká matce samoživitelce nárok při splnění stanovených podmínek, je peněžitá pomoc v mateřství (PPM). Tento pojem lze jednoduše nazvat nemocenskou. Týká se tedy těch matek, které nastupují na nemocenskou z pracovního poměru.

Základní povinností na jejím uplatnění je účast na pojištění v době nástupu na PPM, přičemž den nástupu je zvolen nastávající matkou, která si samozřejmě platí pojistné, od 8. až 6. týdne před očekávaným datem porodu.

Nárok na dávku má i žena,

- která nastoupí na PPM po skončení pojištění v ochranné lhůtě
- jejíž účast na nemocenském pojištění byla minimálně 270 kalendářních dní v posledních dvou letech před nástupem na PPM

Nástupem na PPM začíná běžet matce samoživitelce tzv. podpůrčí doba, to jest období, po které jsou matce vypláceny peněžité prostředky. V případě narození jednoho dítěte je podpůrčí doba stanovena na 28 týdnů. Jestliže matka porodí dvě nebo více dětí, délka podpůrčí doby je v trvání 37 týdnů za předpokladu, že i po uplynutí 28 týdnů se nadále stará alespoň o dvě z těchto dětí.

Nemocenské pojištění zaměstnanců se řídí zákonem 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

Jak bylo zmíněno, na peněžitou pomoc v mateřství nedosáhne každá z matek samoživitelek, neboť všechny nejsou v pracovním poměru. Následující stručný nástin shrnuje, o jaké dávky státní sociální podpory, které tvoří jakousi sociální jistotu a naději především pro ty matky, které jsou bez pravidelného příjmu, se mohou ženy opřít. Podmínkou pro vyplacení sociálních dávek pro matku samoživitelku je trvalý pobyt na území České republiky.

Systém státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Zásadním ukazatelem pro výpočet dalších dávek (zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi) je výše životního minima (zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu).

Životní minimum činí měsíčně:

- jedna dospělá osoba s nezaopatřenými dětmi 3 140 Kč,
- dítě 0 – 6 let ve výši 1 740 Kč,
- dítě 6 – 15 let ve výši 2 140 Kč,
- dítě 15 – 26 let, (nezaopatřené dítě)

Další dávkou je porodné vyplácené pouze u prvního živě narozeného dítěte, a to ve výši 13 000 Kč. V případě, že se s prvním živě narozeným dítětem narodí další živé dítě nebo děti, částka se zvyšuje na 19 500 Kč. Porodné náleží pouze těm prvorodičkám, jejichž průměrný čistý výdělek kalendářního čtvrtletí, které předcházelo čtvrtletí, v němž se dítě narodilo, nepřesáhne 2,4 násobku životního minima, což je 11 712 Kč.

Rodičovský příspěvek je dávka, na kterou má nárok každá matka bez výjimky. U matek, které nepobíraly peněžitou pomoc v mateřství, vzniká nárok ode dne narození dítěte, přičemž je stanovena jak fixní doba v délce 4 roky, tak výše měsíčních příspěvků. Naopak matky, kterým byla vyplácena PPM, a které si po uplynutí podpůrní doby zažádají o rodičovský příspěvek, si mohou délku dle svých potřeb určit, zkrátit či prodloužit. Výše vyplácené měsíční částky se opět určuje z výpočtů předchozích výdělků.

Přídavek na dítě je další možnou formou pomoci pro matku samoživitelku. Nárok se hodnotí dle příjmů předchozího roku, které nesmí přesáhnout 2,4 násobek životního minima.

Měsíční výše přídatku je odstupňována věkem nezaopatřeného dítěte:

- 0 – 6 let ve výši 500 Kč,
- 6 – 15 let ve výši 610 Kč,
- 15 – 26 let ve výši 700 Kč.

Legislativu poskytovaných přídatků na dítě zajišťuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Další alternativou je příspěvek na bydlení, který je určen samoživitelce s nízkými příjmy a vysokými náklady na bydlení. Zásadní podmínkou je, aby matka samoživitelka v tomto obydlí měla hlášený trvalý pobyt a měla k němu nějaký vztah, tzn. vlastnictví, nájemce. Výpočet této sociální dávky je závislý na příjmech a nákladech na bydlení. Položku nákladů tvoří služby a energie (nájemné, vodné stočné, energie, odvoz komunálního odpadu, vytápění).

Jednorázovou peněžitou pomocí pro samoživitelky je dávka mimořádné okamžité pomoci, která je poskytována v systému dávek hmotné nouze. Jednorázová peněžitá pomoc slouží těm samoživitelkám, které si s ohledem na své majetkové a sociální poměry nejsou schopny pokrýt specifické jednorázové výdaje. Dávka lze využít na koupi nebo opravu některého ze základních elektrospotřebičů (např. lednice, sporák, oprava kotle). Finanční prostředky této dávky mohou být také použity na nákup školních pomůcek pro nezaopatřené dítě, ale také na vzdělání, zájmové kroužky nebo pobyt na táboře.

Matky samoživitelky mohou svou mnohdy nelehkou životní situaci řešit také vymáháním výživného na otci dítěte, pokud je uveden v rodném listě dítěte. Tato záležitost už není v kompetenci systému sociálních dávek. Samoživitelka se v této věci obrací na soud.

V době nemoci dítěte existuje pro rodiče, kteří sami vychovávají své děti, možnost vzít si tzv. paragraf na 16 dnů, zatímco pro ošetřování člena rodiny je běžně 9 dnů. Toto opatření není ovšem jen pozitivní – pokud ho rodič využije, znamená to samozřejmě menší výplatu.

4.2 Matka samoživitelka v kontextu zákoníku práce

Jak už název napovídá, tato část bude věnována problematice matek samoživitelek a jejich pozicí na trhu práce.

Matky samoživitelky jsou pro spoustu zaměstnavatelů překážkou. Především je nevyhovující jejich absence v případě nemoci dítěte, kdy je nutné se o dítě postarat. Problém bývá také spojen s čerpáním dovolené. Ženy samoživitelky, které nemají někoho, kdo by se postaral o dítě v době školních prázdnin či jiného školního volna, si logicky musí vzít dovolenou či náhradní volno. Pokud dítě navštěvuje mateřskou školu, je třeba dítě do zařízení vodit a vyzvedávat, což může kolidovat se stanovenou pracovní dobou. Nereálná je také práce přesčas.

Zaměstnavatelé, pokud to dovoluje povaha pracovního místa, mohou vyjít vstříc potřebám samoživitelek úpravou pracovního režimu. V úvahu přicházejí pružné pracovní doby či pracovní poměry na zkrácené úvazky, sdílená pracovní místa nebo práce z domova. Bohužel v České republice nejsou zaměstnavatelé k těmto flexibilním možnostem vstřícní. Nejsou zvyklí, aby taková místa vytvářeli. Mnohdy jsou v zásadě proti, umožňovat samoživitelkám tato privilegia. Již při přijímacím pohovoru se právě z toho důvodu snaží matku samoživitelku otevřenými či skrytými otázkami identifikovat a ihned ji vyřadit z adeptek ucházející se o místo.

Matky samoživitelky při hledání pracovního místa mají takřka jediný cíl – najít takové, jehož pracovní doba půjde skloubit s péčí o dítě. Proto berou často i práci, která paradoxně neodpovídá jejich představám a profesní kvalifikaci.

Pro dokreslení je v příloze P3 uveden výběr některých paragrafů ze Zákoníku práce (zákon č. 262/2006 Sb.). Jedná se o rychlou informaci, jaká práva umožňuje zákon těhotným osamělým ženám nebo matkám samoživitelkám v případě, že jsou zaměstnány.

4.3 Typ sociálního bydlení - azylové domy pro matky s dětmi

Nejsou to jen azylové domy, které řeší bydlení samoživitelů. Matky mohou využít např. i sociální byty, Charitní domovy a tzv. Domy na půli cesty, podle toho, zda se příslušná sociální služba v regionu nachází. Rezidenční sociální služba poskytuje přechodné a bezpečné ubytování osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se

ztrátou bydlení. Poskytování služeb vychází z individuálních potřeb osob a podporuje jejich samostatnost a napomáhá k jejich návratu nebo začleňování do běžného života. Přednostně je chráněn zájem nezletilého dítěte.

Azylové domy pro matky s dětmi jsou pobytovou sociální službou, která je prvním záchranným kruhem pro matky, když potřebují rychle řešit svoji bytovou situaci. Kromě ubytování mají k dispozici též poradenství. Každá organizace poskytující tuto službu má svá vlastní pravidla, proto bude následující pasáž představena v obecné rovině. Ve Vyškově je zřízen Azylový dům pro matky s dětmi v Opatovicích. Služby azylových domů pro matky s dětmi jsou vykonávány v souladu se zákonem o sociálních službách.

Azylové domy poskytují pobytové služby pro těhotné osamělé matky nebo pro matky s dítětem, které se nachází v nepříznivé životní situaci, jenž je spojená se ztrátou přístřeší. Příčinou může být nevyhovující stávající bydlení, neúnosné soužití s otcem dětí, např. v podobě domácího násilí nebo jiného patologického chování. Kromě ubytovacích služeb azylové domy poskytují stravu nebo pomoc při jejím zajištění. Jsou nápomocni při jednání s úřady a uplatňování práv uživatelky. Snaží se pomocí individuálního plánování matky samoživitelky podporovat a aktivizovat, zejména při hledání zaměstnání a stálého bydliště. Nabízí psychickou podporu při zvládání zátěžových situací. Spolupracují se školními institucemi. V případě, že si matka není jistá výchovou dětí a požádá o radu, pomáhají také s edukační činností.

Prvotním krokem je podání žádosti o umístění. Jestliže je volná kapacita lůžek, může matka samoživitelka s dítětem nastoupit. V případě maximální obložnosti je žádost zaevidována do pořadníku. Při nástupu do zařízení musí samoživitelka doložit posudek o svém zdravotním stavu.

Sociální služba nemůže být poskytnuta uživatelkám, které nespádají do cílové skupiny konkrétního zařízení. Mezi nejčastěji uváděné příklady patří:

- matka nebo její dítě (dětí) neodpovídají věkové hranici přijímaných klientů,
- matka je pod vlivem alkoholu nebo jiné omamné či psychotropní látky,
- matka není schopna postarat se o sebe a své dítě,

- matka ignoruje a nerespektuje pravidla stanovená v domácím řádu,
- matka je laxní a má odmítavý přístup řešit svou životní situaci,
- matka, která má přiznaný příspěvek na péči 3. a 4. stupně aj.

Smlouva do tohoto typu zařízení je uzavírána zpravidla na dobu určitou v délce 6 měsíců, avšak může být prodloužena z důvodu např. dosud nezajištěného nového bydlení. Maximální délka pobytu je ve většině organizací stanovena na jeden rok

Základní náklady na bydlení jsou vyčísleny dle denního sazebníku. Další položku nákladů může tvořit využívání fakultativních služeb, které mohou být v azylových domech nabízeny. Jedná se např. o televizor umístěný na pokoji matky, užívání počítače, praní a sušení prádla, používání telefonního přístroje.

Matky samoživitelky mnohdy svou životní situaci vidí jako bezvýchodnou, a právě čas strávený v azylových domech jim pomůže primárně nejen po stránce existenční, ale toto období mohou využít především k zamyšlení se sama nad sebou a vytyčení reálných cílů, kterých by do budoucna chtěly dosáhnout. Matky už nejsou na vše samy, mají zázemí. Na dosah jsou lidé, kteří jsou připraveni a ochotni pomoci a poradit. Vzájemná spolupráce mezi pracovníky azylových domů a matkami samoživitelkami je velice důležitá a zásadní, nejen pro ně samé, ale především pro relativně zdravý vývoj dítěte.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 REALIZACE VÝZKUMU

Pro svůj výzkum jsem si zvolila téma postavení matky samoživitelky ve společnosti. Ty nemají jednoduchou situaci. Z různých důvodů se jim rozpadly vztahy a obvykle se jim smůla lepí na paty. Po nějaké nezdařené etapě života jsou nuceny se vypořádat s velkými obtížemi. Často jsou to hlavně existenční problémy. Ze zkušenosti vím, že je to problém, který by si rozhodně zasloužil mnohem větší pozornost, než které se mu dostává.

5.1 Cíl práce

Cílem výzkumu bakalářské práce je pomocí dotazníku zjistit, jak se žije matkám samoživitelkám v České republice, zda mají dostatek financí, jak je vnímá naše společnost či zda mají dostatečnou oporu ve státu. Cílem výzkumu je taktéž verifikace či falzifikace hypotéz. Téma samoživitelek není u politiků tak populární jako například problematika seniorů. Příjmovou chudobou je podle Českého statistického úřadu ohrožen zhruba každý desátý Čech. Z hlediska skupin obyvatelstva chudoba nejvíce dopadá na matky samoživitelky.

5.2 Stanovení výzkumných hypotéz

Výzkum a výzkumné otázky vycházejí z teoretické části bakalářské práce.

Výzkum byl založen na následujících hypotézách:

H 0: Matkám samoživitelkám vychází společnost ve všech ohledech vsťříc.

H 1: Matky samoživitelky jsou na tom po finanční stránce hůře než matky v manželském svazku.

H 2: Matky samoživitelky jsou v pracovních vztazích znevýhodněny.

5.3 Výzkumný vzorek

Respondentkami výzkumu bylo 96 samoživitelek. Ve spolupráci s Azylovým domem v Opatovicích, mateřským centrem ve Vyškově a několika sociálními odbory

městských úřadů v okolí, konkrétně ve Vyškově, Slavkově a Prostějově, jsem prostřednictvím dotazníku oslovila ženy, které samy vychovávají děti. Celkem jsem měla připraveno 200 kopií dotazníku, vrátilo se mi méně než 100 a několik bylo kvůli chybám či neporozumění odpovědím vyřazeno.

5.4 Metoda výzkumu

Pro moji bakalářskou práci jsem si zvolila kvantitativní výzkum. Je to poměrně efektivní technika, která může postihnout velký počet jedinců při relativně malých nákladech (Disman, 2005). Při volbě výzkumné metody jsem uvažovala, že potřebuji získat určitý rozsah informací od většího počtu respondentů za kratší čas. Kvantitativní metoda má kromě rychlosti sesbírání dat i výhodu zachování anonymity. Ne každá žena samoživitelka dokáže o svých potížích hovořit s cizím člověkem.

Pro sběr dat jsem použila dotazníkovou metodu. Shromažďování dat se zakládá na dotazování osob. Otázky jsem formulovala tak, aby jim respondentky rozuměly. Snažila jsem se o jednoduchost dotazníku, aby s ním ženy samoživitelky nemusely trávit mnoho času.

Konečná potřebná data jsem získala z vyplněných dotazníků, které byly statisticky zpracovány a vyhodnoceny.

Získané výsledky prezentuji ve vyhodnocení výzkumu formou grafů.

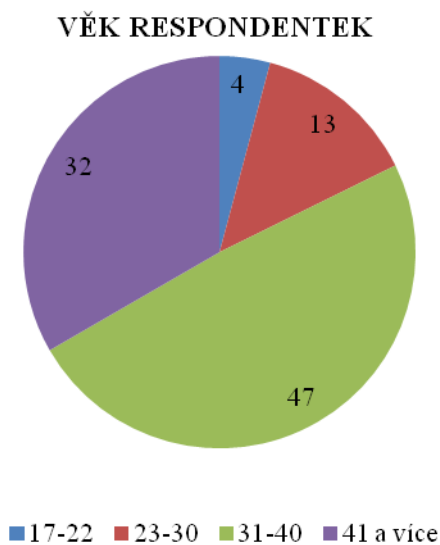
Dotazník byl zadáván zcela anonymně a obsahoval 28 otázek.

5.5 Vyhodnocení

Cílem práce bylo zjistit, jak se žije matkám samoživitelkám v naší republice. Získaná data z dotazníků, které vyplnily respondentky, byla zpracována a utříděna dle Chrásky (2007) pomocí zaznamenávání četnosti jednotlivých odpovědí. Dále byla vložena do tabulky vytvořené v programu Microsoft Excel a následně bylo zobrazeno grafické znázornění v podobě kruhového výsečového grafu. Pod grafy byla doplněna interpretace výsledků. Celkem bylo utvořeno 28 grafů.

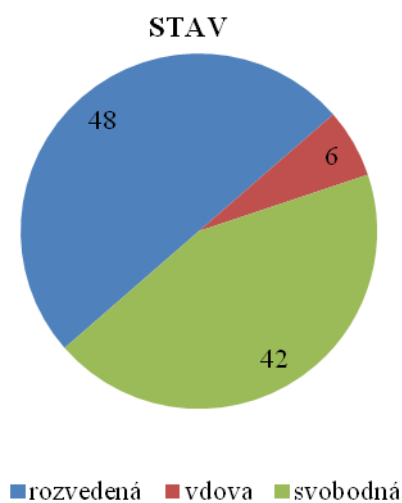
5.5.1 Vyhodnocení dotazníku

Graf č. 1

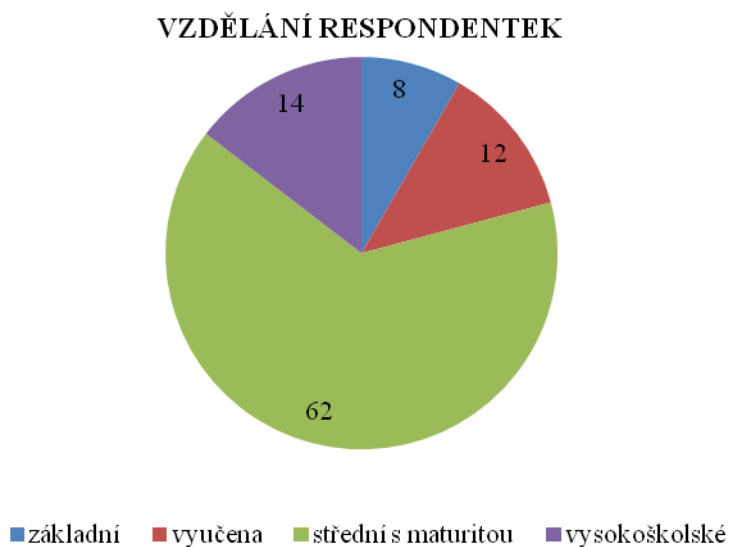
Výzkumu se zúčastnilo celkem 96 matek samoživitelek. Kategorie žen 41 a více let v dotazníku původně nebyla, ale respondentky ji do odpovědí uváděly. Nakonec jsou druhou nejpočetnější skupinou v celém souboru. Nejvíce je matek – samoživitelek ve věkové skupině 31 – 40 let, nejméně těch nejmladších – maminek ve věku 17 – 22 let.

Graf č. 2

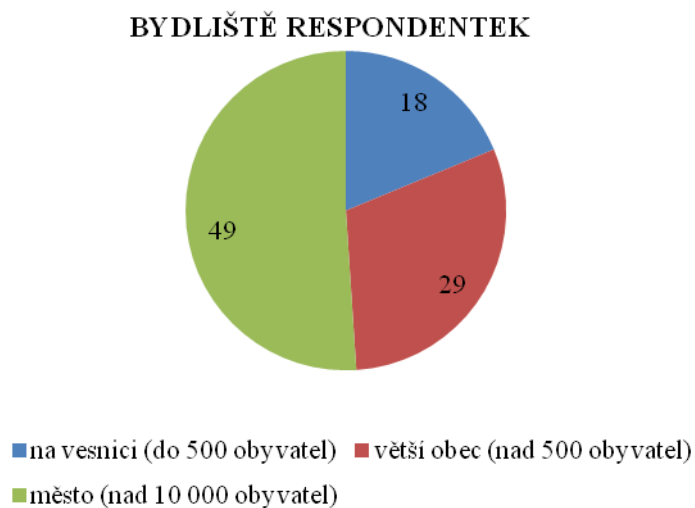
Druhá otázka dotazníku byla směřována ke stavu samoživitelek. 48 maminek je rozvedených, svobodných je 42 a nejméně je zastoupena skupina vdov – 6 osob.

Graf č. 3

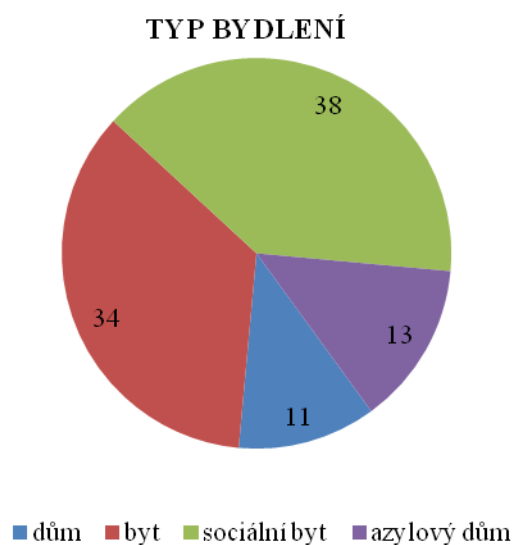
Zajímavé výsledky ukazuje graf č. 3, který nám představuje úroveň dosaženého vzdělání matek – samoživitelek. Vzdělání základní má 8 respondentek, vyučeno 12 a úplné střední vzdělání s maturitou má 62 maminek, vysokoškolské vzdělání jich dosáhlo 14. Výsledek grafů č. 1 a č. 3 je v rozporu s názorem většinové společnosti, že matky samoživitelky jsou nižšího vzdělání a mladšího věku.

Graf č. 4

Respondentky v odpovědích na otázku svého bydliště odpovídaly dle četnosti takto: nejvíce jich žije ve městě nad 10 000 obyvatel, méně než třetina žije ve větší obci a nejméně v malých vesnicích do 500 obyvatel.

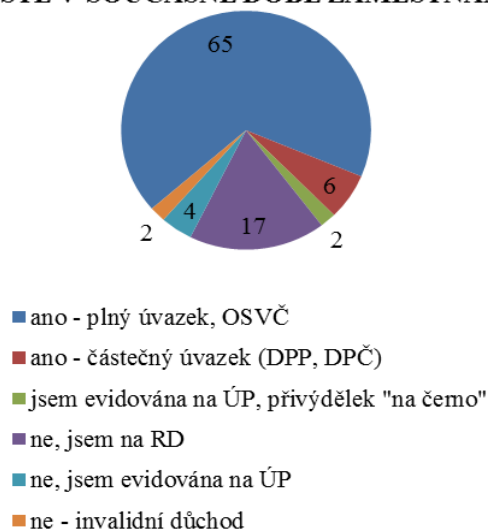
Graf č. 5

Další graf ukazuje druhy bydlení, kde matky – samoživitelky se svými dětmi společně žijí. Výsledky šetření lze rozdělit do dvou kategorií. Menší polovina žije ve svém bytě či svém domě (34 + 11). Větší polovina obývá dočasně sociální byt anebo žije v azylovém domě (38 + 13). Druhá skupina matek bude do budoucna muset své bydlení řešit.

Graf č. 6

JSTE V SOUČASNÉ DOBĚ ZAMĚSTNANÁ?

Ze vzorku dotazovaných žen samoživitelek je velká většina zaměstnána či jsou OSVČ. Celkem se jedná o 65 žen na plný úvazek a 6 na částečný pracovní poměr. Druhá skupina jsou ženy evidované na ÚP, těch je 6. Z toho si ještě dvě přivydělávají tzv. "na černo" a přivýdělek nepřiznávají. Na rodičovské dovolené bylo v době sbírání dat 17 žen a v invalidním důchodu 2 respondentky.

Graf č. 7

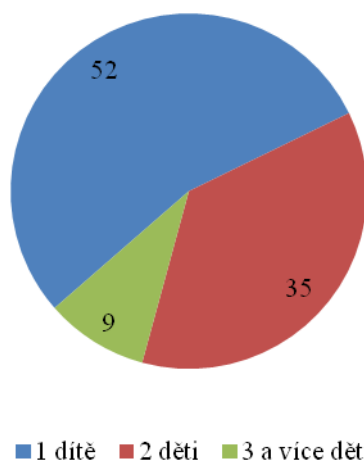
DŮVOD, PROČ JSEM MATKOU SAMOŽIVITELKOU

Do důvodů, proč se respondentky staly matkami samoživitelkami, nahlédneme v tomto grafu. Významně největší skupinou jsou ženy se svými dětmi, které opustil otec dítěte v průběhu života potomka. 8 otců odešlo ještě před narozením dítěte, 6 tatínků zemřelo. Dvě děti byly počaty tak, že jejich biologický otec znásilnil matku, jedno dítě bylo počato po chvilkové náhodné známosti. Jedna maminka se svobodně rozhodla pro nelehkou cestu samoživitelky.

Graf č. 8

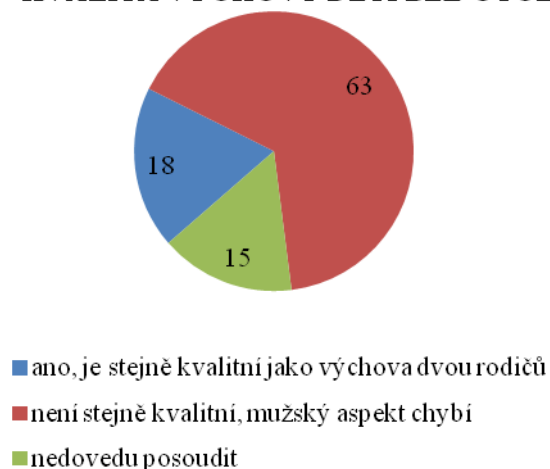
POČET VYCHOVÁVANÝCH DĚTÍ

Počet dětí vychovávaných jednou matkou ukazuje tento graf. 52 maminek ze zkoumaného vzorku 96 matek – samoživitelek vychovává jedno dítě, dvě děti má v péči 35 maminek a 9 maminek zvládá výchovu tří a více dětí.

Graf č. 9

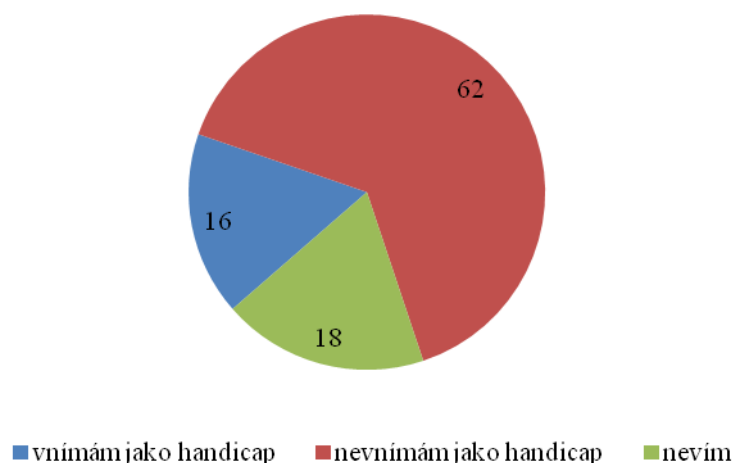
KVALITA VÝCHOVY DĚTÍ BEZ OTCE

Porovnání názorů maminek, zda jejich výchova je stejně kvalitní jako když se o výchovu dělí oba rodiče, nabízí pohled do grafu č. 9. Většina maminek se domnívá, že i přes veškerou snahu, kterou vkládají do výchovy potomků je lepší, když se náročnost výchovy podělí mezi oba rodiče. 15 maminek toto srovnání nedokáže posoudit.

Graf č. 10

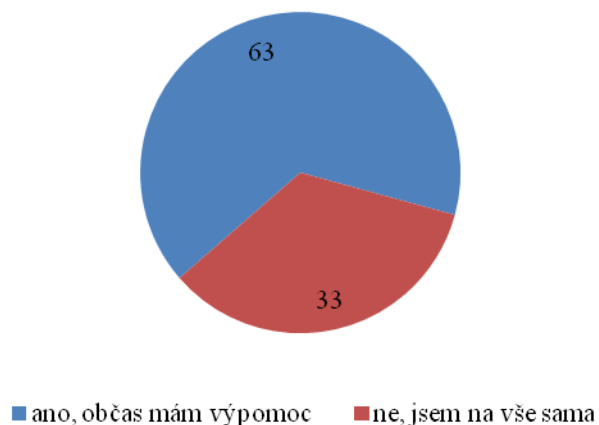
VÝCHOVA DÍTĚTE POUZE MATKOU

Podobnými čísly ve výsledku dopadl následující dotaz. Výchova pouze matkou je brána jako handicap pro děti, jelikož role otce v rodině – kamarád, partner, živitel – není zastoupena. Toto si uvědomuje většina respondentek.

Graf č. 11

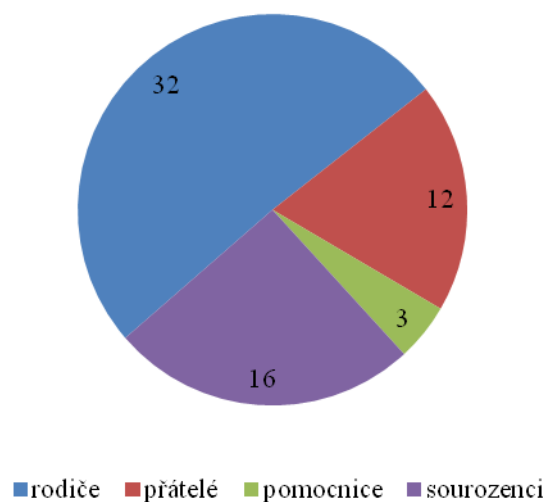
VÝPOMOC S VÝCHOVOU DÍTĚTE

Výpomoc s výchovou uvádí z celkového souboru dotazovaných 63 samoživitelek. Na všechny povinnosti je naopak samo 33 respondentek.

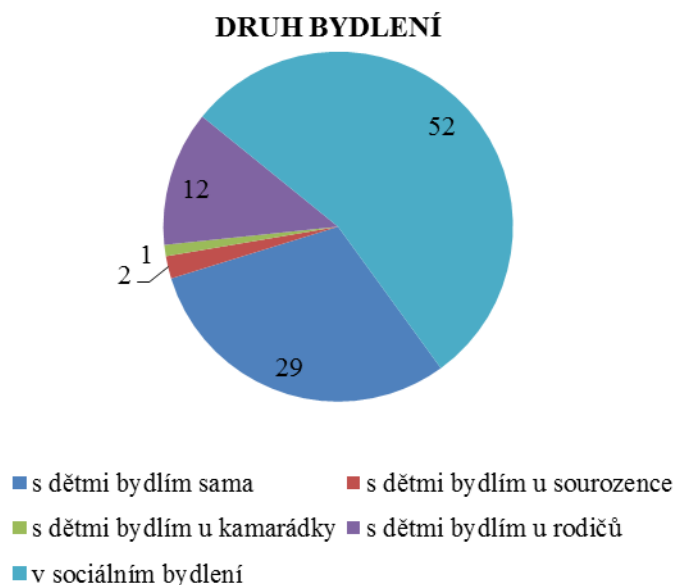
Graf č. 12

KDO VYPOMÁHÁ

Z 63 kladných odpovědí se nám konkretizují osoby, které samoživitelkám skutečně pomáhá. Dle očekávání největší skupinou pomáhajících jsou rodiče samoživitelek. Hned následující relativně početnou jsou jejich sourozenci. Přátelé vypomáhají v 16 případech a 3 respondentky využívají pomocnici.

Graf č. 13

Zjistit, jak žijí samoživitelky, je možné prohlédnutím grafu č. 13. U kamarádky našla bydlení jedna maminka se svými dětmi, 2 bydlí u svého sourozence a možnost ubytování u rodičů má 12 maminek. 52 využívá nabídku sociálního bydlení. Samo žije s dětmi 29 samoživitelek.

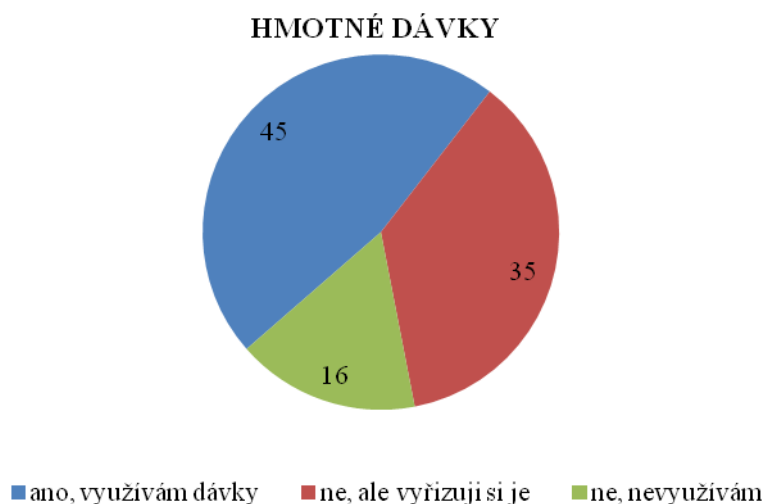
Graf č. 14

Samoživitelky měly možnost vyjádřit se k dávkám v hmotné nouzi. Hmotné dávky se pouze 2 matkám zdály dostatečné, 20 žen je považuje za dostačující pro

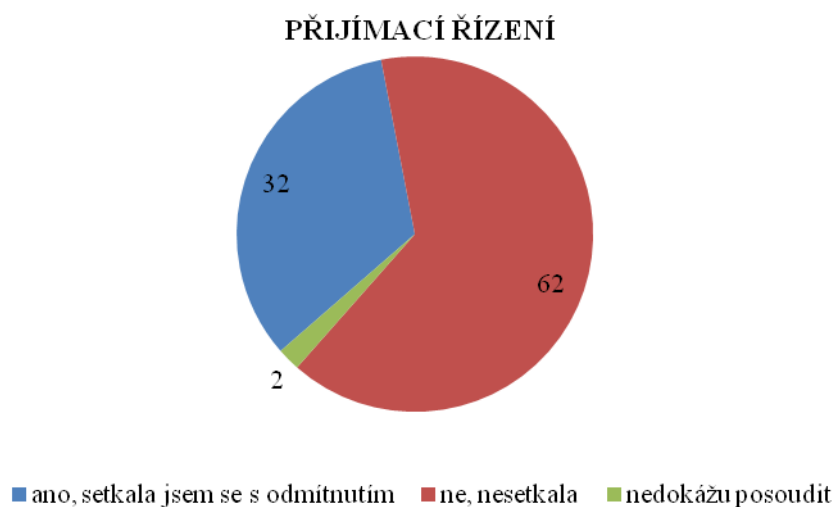
nejnutnější vyžití. Jako nedostatečné je označuje celkem 58 žen. Zbytek na problematiku nemá utvořen názor.

Graf č. 15

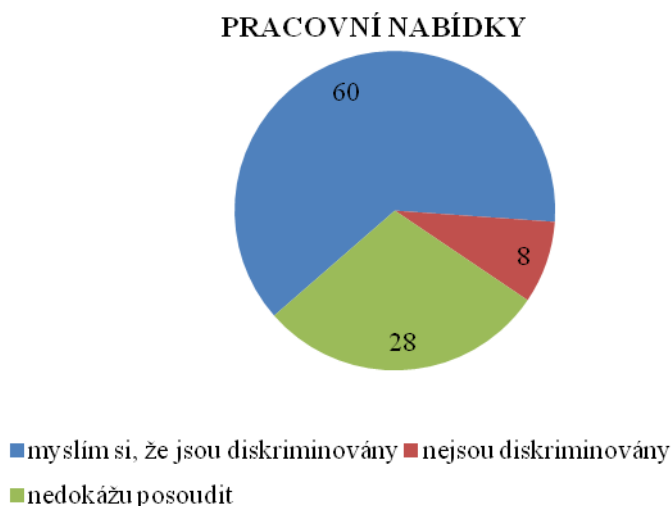
Graf č. 15 zobrazuje odpovědi na dotaz ohledně využívání hmotných dávek jimi osobně. 16 respondentek je vůbec nevyžívá, naopak 45 maminkám tyto hmotné dávky pomáhají. Poměrně velká skupina – 35 žen – je nevyžívá, jelikož jsou ve fázi vyřizování a dokladování potřebných dokumentů, aby jim dávky mohly být vypláceny.

Graf č. 16

Přijímací řízení do nějakého zaměstnání absolvovala většina samoživitelek. Jejich zkušenosti se promítly do odpovědí. 62 respondentek výzkumného šetření se při pracovních pohovorech nesetkalo s nějakými obtížemi v momentu, kdy seznámily potenciálního zaměstnavatele s životní situací, dvě ženy toto nedokázaly posoudit. Opačný názor na výběrové pohovory má 32 dotazovaných.

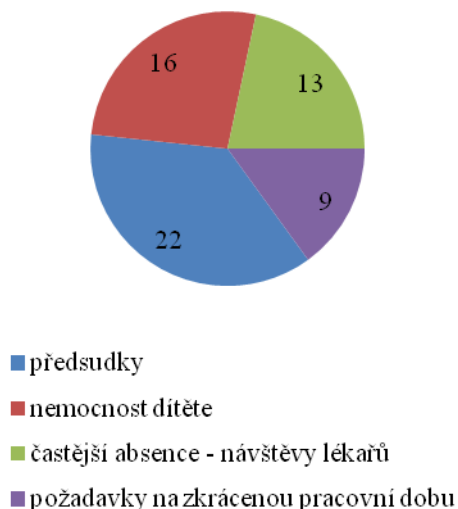
Graf č. 17

V grafu č. 17 vidíme odpovědi na dotaz ohledně diskriminace v oblasti pracovních nabídek. Matky, které vychovávají své děti samy, se domnívají, že jsou nabídkami diskriminovány. Pouze 8 z dotazovaných žen si myslí, že diskriminovány nejsou. A velká skupina tuto problematiku neumí posoudit.

Graf č. 18

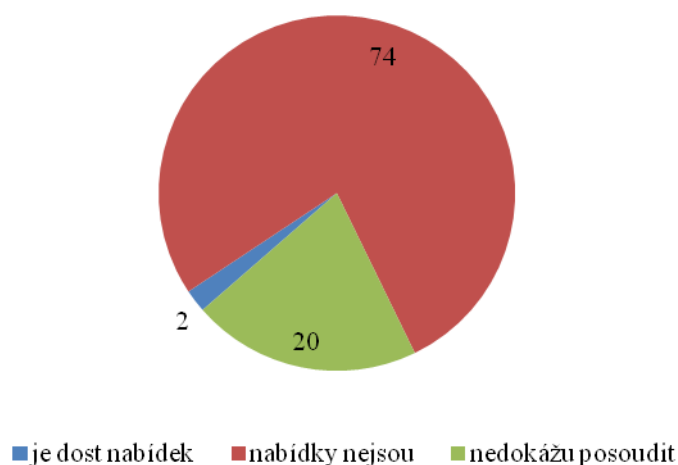
DŮVOD PRACOVNÍ DISKRIMINACE

V grafu jsou uvedeny důvody pracovního znevýhodnění, které samoživitelky samy vnímají jako hlavní. K důvodu častější absence se přihlásilo 13 respondentek, následuje nemocnost dítěte s 16 hlasy, dále jsou to předsudky spojené s matkami, které samy vychovávají děti. Tam bylo skóre 22 hlasů a poslední údaj jsou požadavky na zkrácenou pracovní dobu.

Graf č. 19

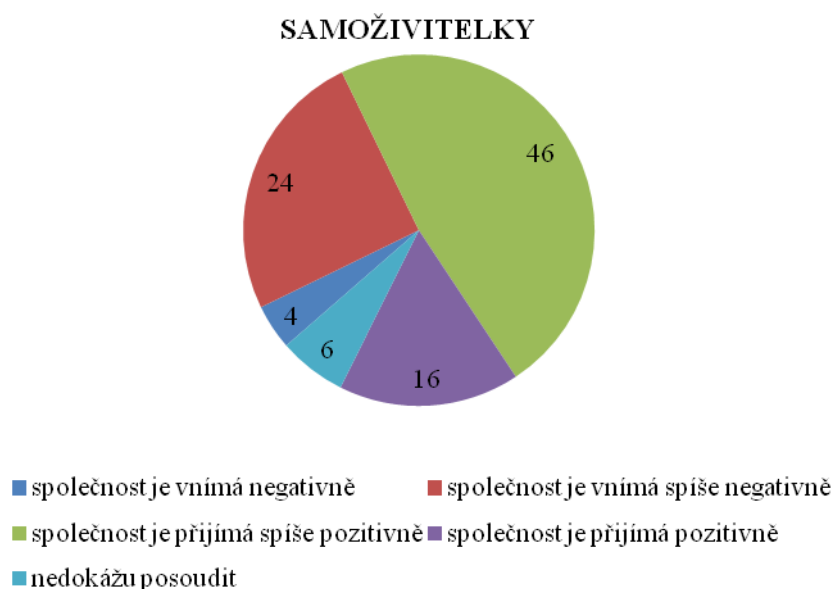
PRACOVNÍ TRH

Mít práci a příjem je velice podstatné pro každého dospělého člověka. Pro samoživitelky se jedná o otázku přežití, jelikož na její mzdě je závislých více členů domácnosti. Dle matek samoživitelek není dostatečná nabídka pracovních míst

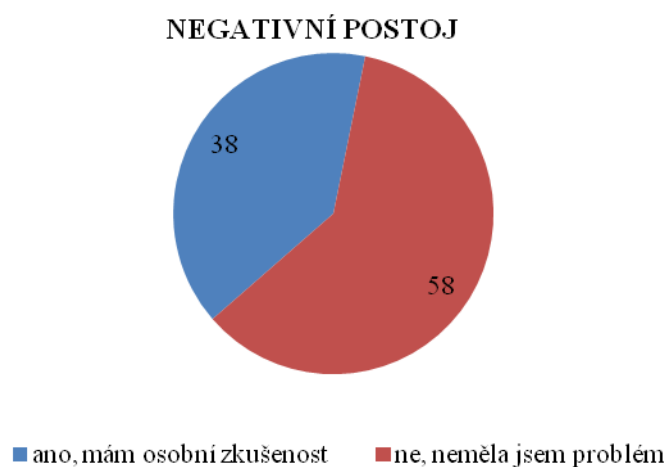
pro jejich specifickou potřebu. Toto si myslí 74 respondentek. Pouze dvě jsou názoru opačného a 20 nemůže posoudit tuto problematiku.

Graf č. 20

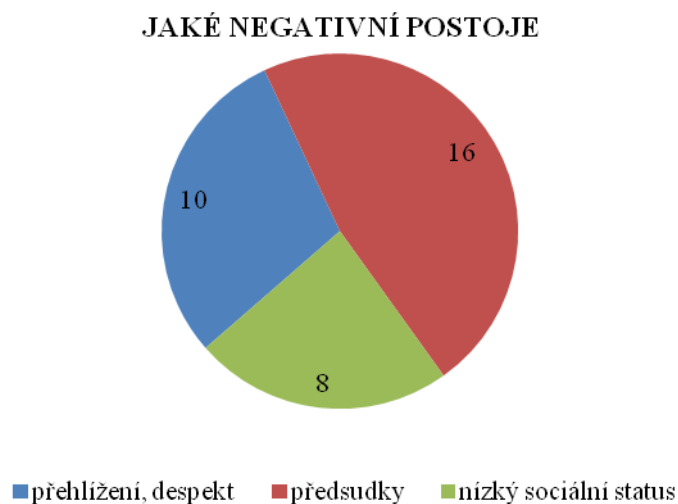
Graf znázorňuje škálu, jak společnost vnímá matky samoživitelky. 6 respondentek nedokáže posoudit, negativně či spíše negativně 28 (4+24) dotazovaných. Že společnost vnímá samoživitelky pozitivně nebo spíše pozitivně se domnívá 62 (16+46) žen.

Graf č. 21

Osobní zkušenost s nesouhlasem či negativním postojem společnosti k samoživitelkám pociťovalo ze zkoumaného celku 38 matek, o dvacet více tento problém nikdy nepocítilo. Výsledek je v souladu s předchozím zjištěným údajem.

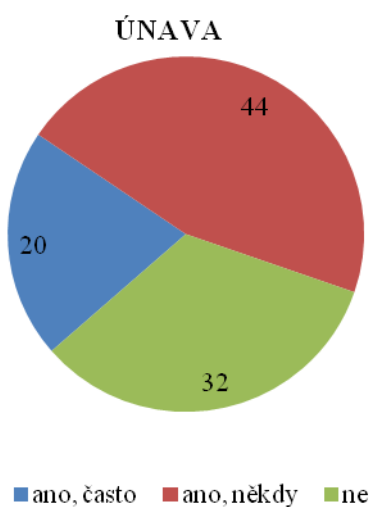
Graf č. 22

Blíže nám svoje pocity samoživitelek z negativního postoje společnosti přibližuje graf

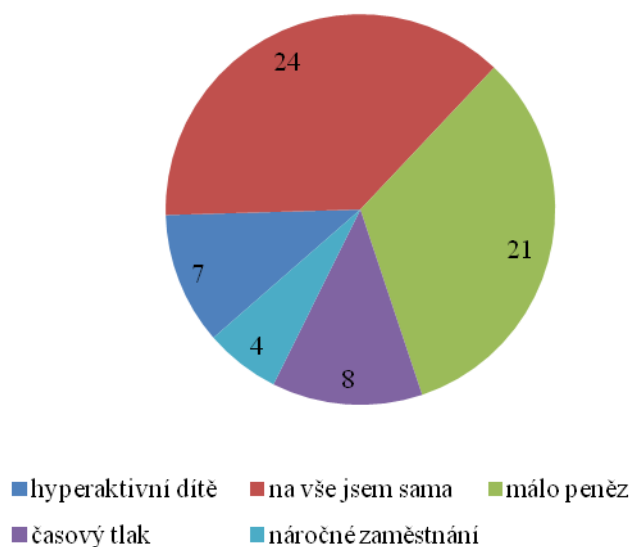
č. 22. Uváděly tři druhy negativ. Nejvíce pociťují předsudky, následuje přehlížení a despekt, posledním z uvedených je nízký sociální status matky samoživitelky.

Graf č. 23 a graf č. 24

Únavu, bezmoc, depresivní stavy aj. negativní pocity v životě samoživitelek pociťuje 64 z nich. Často tyto stavy doprovázejí 20 respondentek, někdy s nimi bojuje dalších 44 odpovídajících žen. Problémy tohoto druhu ještě nepocítilo 32 samoživitelek.

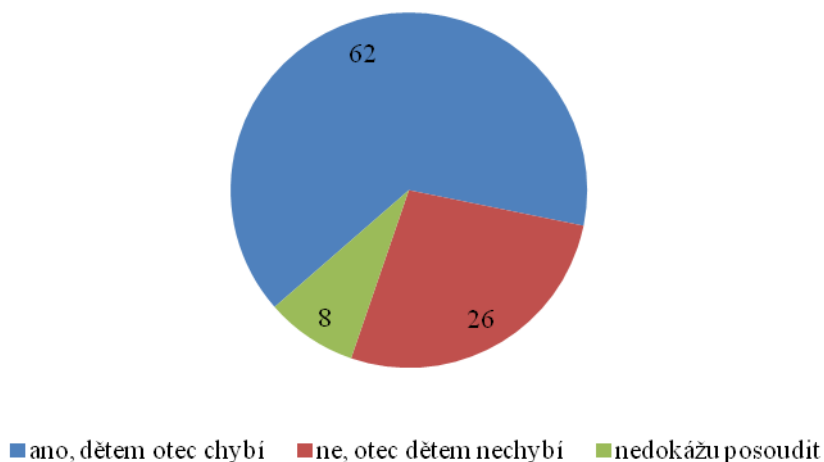
DŮVODY ÚNAVY

V grafu jsou znázorněny konkrétní důvody. Nejvyšší zastoupení má fakt, že samoživitelka nese veškerou tíži na svých bedrech sama, dalším v pořadí je nedostatek finančních prostředků. Tyto dva problémy jsou opravdu velmi zatěžující. Statisticky menšími problémy, ale fakticky neulehčujícími situaci maminek, jsou problematiky časového tlaku, náročného zaměstnání a hyperaktivního dítěte.

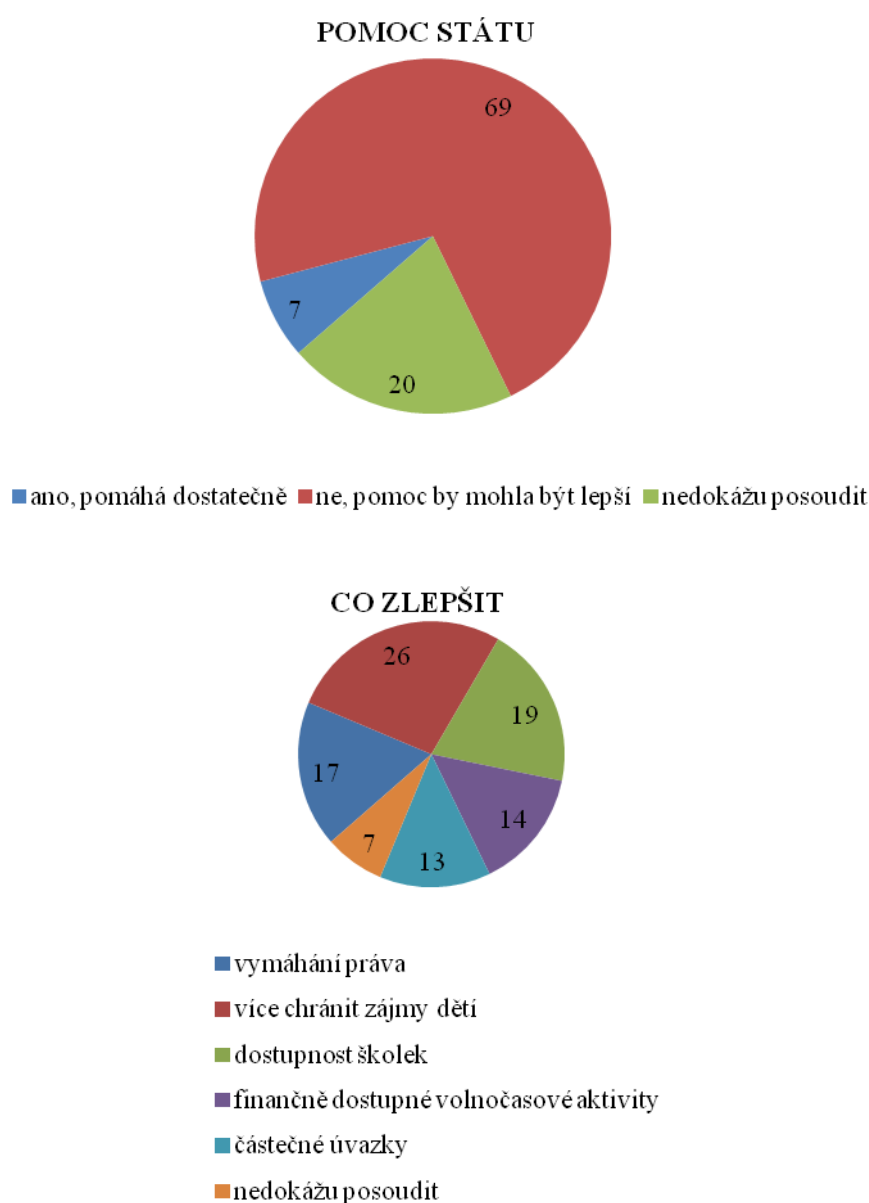
Graf č. 25

ABSENCE DRUHÉHO RODIČE

Na absenci otce z pohledu dítěte se pokusily odpovědět matky samoživitelky v otázce č. 25. Dvě třetiny maminek se domnívá, že otec dětem chybí, 26 respondentek uvedlo, že jejich dětem otec nechybí. 8 dotazovaných nedovedlo posoudit, zda děti pociťují absenci druhého rodiče.

Graf č. 26 a graf č. 27

V grafu č. 26 jsou ukázány odpovědi na dotaz ohledně pomoci státu. Většina respondentek odpověděla, že státní pomoc by měla být lepší, menšině 7 dotazovaných se zdá dostatečná. 20 maminek tento dotaz nedokázalo posoudit. Konkrétnější jsou odpovědi na následnou otázku, co navrhují respondentky zlepšit. V grafu č. 27 vidíme, že problémem je vymahatelnost práva a ochrana zájmů dítěte. Pravděpodobně se obojí odvíjí od problematiky výživného a přístupu soudů k této věci. Palčivým problémem se jeví i dostupnost školek a nabídka volnočasových aktivit, které jsou dostupné i pro sociálně slabší rodiny.

Graf č. 28

Poslední graf znázorňuje odpověď na otázku, zda samoživitelky znají ve svém okolí další maminky, které vychovávají své děti samy. Velkou většinou odpověděly respondentky kladně, což potvrzuje současné statistiky a trend společnosti, kdy narůstá skupina rodičů samoživitelů.

5.5.2 Vyhodnocení hypotéz

Na počátku svého výzkumu jsem si stanovila tři hypotézy, které jsem ověřovala na základě výsledků dat získaných z odpovědí na dotazník. První z těchto hypotéz zněla:

H0: *Matkám samoživitelkám vychází společnost ve všech ohledech vstřícně.*

Tuto hypotézu jsem formulovala na základě všeobecných poznatků a veřejně přístupných informací.

Hypotéza H0 je nepravdivá.

K ověření hypotéz jsem užívala srovnání jednotlivých odpovědí respondentek samoživitelek. Stát se formou hmotných dávek snaží vypomáhat matkám samoživitelkám, ale v oblastech dostupnosti školek, levnějšího bydlení či většího výběru možností zaměstnání je ve společnosti velký dluh.

Další hypotéza zněla:

H 1: *Matky samoživitelky jsou na tom po finanční stránce hůře než matky v manželském svazku.*

Do souvislostí jsem dala jednotlivé odpovědi na otázky dotazníku. Především odpovědi na otázky ohledně zaměstnání, bydlení, počtu vychovávaných dětí a využívání hromadných dávek. Dále nesmíme opomenout fakt, že jsou na všechno v podstatě samy. Tuto hypotézu jsem vyhodnotila takto:

Hypotéza H1 je pravdivá.

Poslední z hypotéz byla tato:

H2: *Matky samoživitelky jsou v pracovních vztazích znevýhodněny.*

Výzkum ukazuje, že matky samoživitelky jsou poměrně dobře vzdělanou skupinou. Ženy dosáhly ve velké většině minimálně maturitu. Výsledky odpovědí respondentek na otázky č. 6, 17, 18, 19 i č. 22 dokladují těžkou realitu. Návrhy, co by měl stát zlepšit, zobrazují odpovědi na dotaz č. 27. Na základě těchto odpovědí byla hypotéza uznána.

Hypotéza H2 je pravdivá.

Z dotazníků je možno vyčíst další poznatky. Jedním je fakt, že ženy ve větší míře využívají výpomoci rodičů a svých sourozenců. I nadále platí, že kvalitní rodinné zázemí je nezastupitelné. Byť v širší rodině. A naopak je pro samoživitelky zatěžující být na veškeré povinnosti a nástrahy života sama.

5.5.3 Doporučení pro praxi a sociální pedagogiku

Každý člověk, který věnuje svůj čas a schopnosti výchově dětí nebo péči o ně či o starší osoby, by měl být společností uznáván. Tohoto je možno dosáhnout, pokud budou těmto osobám přiznána konkrétní práva, zejména v oblasti sociálního zabezpečení a důchodu.

Matkám samoživitelkám, které pečují o své závislé děti, by měly být poskytovány:

- dávky zdravotní péče, aby se tak nahradila chybějící péče dvou rodičů,
- daňové úlevy,
- prioritně zajištěno cenově dostupné bydlení,
- mimořádné příspěvky v nezaměstnanosti podle počtu dětí v jejich péči.

Rozdíl rodin samoživitelů a rodin s oběma rodiči je znatelný ve všech stránkách rodinného života. Ve většině případů jde o komplikace. Na jednoho rodiče se sesypou starosti, které v úplných rodinách mohou řešit dva.

Přínosem pro sociální pedagogiku je tato práce v ověření správnosti zaměření na výchovu odborníků s potřebnou specializací. Pouze odborná veřejnost se znalostmi může kvalitně a cíleně pracovat se svými klienty, popř. podávat zpětnou vazbu tvůrcům zákonů.

ZÁVĚR

Bez samoživitelek by tady část lidstva vůbec nebyla. Tyto ženy dokážou vychovat děti za nesmírně složitých podmínek za cenu svého vyloučení ze společnosti. Ani dnes není jejich situace vůbec jednoduchá. Stejně tak i v některých civilizovaných a bohatých zemích.

Místo odsuzování by tyto maminky měly být podporovány a s nimi především jejich děti. Děti v neúplných rodinách dnes žije v ČR asi čtvrtina. Jestliže společnost dopustí, aby většina z nich vyrůstala v chudobě či na její hranici, vrátí se to za pár let celé jako bumerang. Chudoba je matkou kriminality.

Empirická část měla za cíl nahlédnout na samoživitele, resp. ženy, které samy vychovávají své děti. Uvědomuji si, že moje práce má svoje výzkumné limity, ale myslím si, že postihla základy problematiky, se kterými se potýkají ženy samoživitelky v běžném životě. Prostřednictvím dalších výzkumů bude možné pohlédnout hlouběji do komplikovanosti nastoleného problému.

Postavení matek bez partnera je v české společnosti náročné. Život matek samoživitelek není jenom o nedostatku času sama na sebe, ale také o sociálním postavení rodiny, nedostatku finančních prostředků a téměř nemožnosti sladit práci a rodinu.

Na rodiny sólo rodičů a jejich situaci je totiž třeba nahlížet bez přílišného hodnocení, zato s ochotou hledat cesty k tomu, aby se všem typům rodin, které u nás existují a vznikají, dařilo co nejlépe. Na dětech, které jsou v nich vychovávány, leží totiž budoucnost. Investujeme-li do nich, investujeme do budoucnosti naší společnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BRTNÍKOVÁ, M., 1991. *Svět muže, ženy a jejich dětí*. Praha: Horizont, 237 s.
2. DISMAN, M., 2005. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: UK, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
3. HAMPLOVÁ, D, PIKALKOVÁ, S. a RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2003. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV České republiky, 108 s. ISBN 80-7330-040-0.
4. CHRÁSKA, M., 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
5. KELLER, J., 2005. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 158 s. ISBN 80-86429-41-5.
6. KELLER, J., 2011. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství, 197 s. ISBN 978-80-7419-059-9.
7. KLIMEŠ, J., 2005. *Partneři a rozchody*. Praha: Portál, 240 s. ISBN 80-7367-045-3.
8. KOCOURKOVÁ, J a RABUŠIC L., 2006. *Sňatek a rodin: zájem soukromý nebo veřejný?* Praha: SPRINT, 158 s. ISBN 80-86561-93-3.
9. KOVÁŘOVÁ, D., 2011. *Rodina a výživné. Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných*. Praha: Leges, 152 s. ISBN 978-80-87212-84-4.
10. KRAUS, B. a POLÁČKOVÁ V., 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
11. MARHOUNOVÁ, J., 1988. *Od osamění k nové rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 123 s.
12. MÁROVÁ, Z., MATĚJČEK Z., RADVANOVÁ S., 1975. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 113 s.

13. MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol., 1996. *Velký socio-logický slovník II. svazek*. Praha: Vydavatelství Karolinum, ISBN 80-7184-310-5.
14. MATĚJČEK, Z., 2003. *Co děti nejvíc potřebují*. 3.vyd. Praha: Portál, 108 s. ISBN 80-7178-853-8.
15. MATĚJČEK, Z., 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 335 s. ISBN 08-011-86.
16. MATOUŠEK, O., 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 124 s. ISBN 80-901424-7-8.
17. MOŽNÝ, I., 1990. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
18. MOŽNÝ, I., 2008. *Rodina a společnost*. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
19. MOŽNÝ, I., 1999. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 251 s. ISBN 80-85850-75-3.
20. NAKONEČNÝ, M., 1997. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, 336 s. ISBN 80-200-0628-1.
21. NOVÁK, Tomáš., 2012. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: GRADA, 144 s. ISBN 978-80-247-4110-9.
22. RABUŠIC, L., 2001. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 265 s. ISBN 80-86429-01-6.
23. SEKOT, A., 2006. *Sociologie v kostce*. 3., rozš. vyd. Brno: Paido, 258 s. ISBN 80-7315-126-X.
24. SOBOTKOVÁ, I., 2001. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 176 s.
25. SULLEROT, E., 1998. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 61 s. ISBN 80-7184-647-3.
26. ŠPAŇHELOVÁ, I., 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: GRADA, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.

Zákony:

- č. 89/2012 Sb. - Nový občanský zákoník
- č. 94/1963 Sb. - Zákon o rodině
- č. 108/2006 Sb. - Zákon o sociálních službách
- č. 117/1995 Sb. – Zákon o státní sociální podpoře
- č. 262/2006 Sb. - Zákoník práce 2014

Elektronické dokumenty:

- ČSSZ. 2014. Informace k péči o dítě, mateřské aj.[online]. [cit. 14. 4. 2014, 20:23].
Dostupné z WWW: < <http://www.cssz.cz/>>.
- MPSV. 2014. Pomoc v hmotné nouzi [online]. [cit. 14. 4. 2014, 16:09]. Dostupné
z WWW: < <http://www.mpsv.cz/> >.
- ZP. 2014. Zákoník práce [online]. [cit. 20. 4. 2014, 8:13]. Dostupné z WWW:
< <http://www.pracepropravniky.cz/zakony/zakonik-prace-uplne-zneni> >.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

OSVČ Osoba samostatně výdělečně činná.

ÚP Úřad práce.

ČR Česká republika.

DPP Dohoda o provedení práce.

DPC Dohoda o provedení činnosti.

RD Rodičovská dovolená.

PPM Peněžitá pomoc v mateřství.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P1: Dotazník

Příloha P2: Číselné vyhodnocení dotazníku

Příloha P3: Výběr z ustanovení zákoníku práce

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážené dámy - matky samoživitelky,

jmenuji se Petra Nováková a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati, Fakulty humanitních studií, Institutu mezioborových studií Brno. Chtěla bych Vás požádat o spolupráci při zpracování mé bakalářské práce, která se zabývá problematikou matek samoživitelek a jejich postavením ve společnosti, ať po stránce sociální, psychické či uplatnění na trhu práce. Prosím Vás o laskavé vyplnění anonymního dotazníku a zaručuji Vám, že informace, které mi poskytnete, budou použity výhradně ke zpracování mé závěrečné práce.

Velmi si vážím Vašeho času a předem děkuji za vyplnění dotazníku.

Vámi vybranou odpověď prosím označte X.

Děkuji za Váš čas a ochotu.

1. Uveďte prosím váš věk?

- a/ 17 – 22 let
- b/ 23 - 30 let
- c/ 31 – 40 let
- d/ 41 let a více

2. Stav

- a/ rozvedená
- b/ vdova
- c/ svobodná

3. Vaše dosažené vzdělání?

- a/ základní
- b/ vyučena
- c/ střední s maturitou
- d/ vysokoškolské

4. Kde žijete?

- a/ na vesnici (do 500 obyvatel)
- b/ ve větší obci (nad 500 obyvatel)
- c/ ve městě (nad 10 000 obyvatel)

5. Bydlíte v:

- a/ svém bytě
- b/ svém domě
- c/ azylovém domě
- d/ sociálním bytě

6. Jste v současné době zaměstnaná?

- a/ ano – plný úvazek, OSVČ
- b/ ano – částečný úvazek (DPP, DPČ)
- c/ jsem evidovaná na ÚP, ale přivydělávám si „na černo“ příležitostnými brigádami
- d/ ne, jsem na RD
- e/ ne, jsem evidovaná na ÚP
- f/ jiné

(Pokud zvolíte možnost F, napište, prosím, o jakou možnost přivýdělku jde).

7. Matkou samostatně vychovávající dítě, jste:

- a/ z vlastního rozhodnutí, mužský element k životu a výchově nepotřebuji, muž posloužil pouze jako biologický dárce
- b/ zplození dítěte bylo záležitostí pohlavního styku „ na jednu noc“, i přesto jsem se dítě rozhodla porodit
- c/ dítě bylo počato při zneužití, znásilnění, a na umělé přerušení bylo již pozdě
- d/ dítě bylo počato při zneužití, znásilnění, ale jsem zásadně proti potratům
- d/ s otcem dítěte jsem se v průběhu těhotenství rozešla (rozvedla)
- e/ s otcem dítěte jsem se v průběhu života dítěte rozešla (rozvedla)
- f/ otec dítěte zemřel

8. Kolik dětí vychováváte?

- a/ 1
- b/ 2
- c/ 3 a více

9. Myslíte si, že výchova dítěte bez otce je ve všech aspektech stejně „kvalitní“ jako výchova oběma rodiči?

- a/ ano
- b/ ne
- c/ nedovedu posoudit

10. Vnímáte jako svůj handicap to, že jste na výchovu sama?

- a/ ano
- b/ ne
- c/ nevím

11. Pomáhá Vám s výchovou Vašeho dítěte / dětí ještě někdo jiný?

a/ ano (rodiče, prarodiče, sourozenci, partner)

b/ ne, jsem na vše sama

12. Kdo Vám vypomáhá?

a/ rodiče

b/ přátelé

c/ pomocnice

d/ sourozenci

13. S dítětem /dětmi bydlíte:

a/ sama

b/ u rodičů

c/ u sourozence

d/ u kamarádky

e/ v domácnosti s přítelem

14. Myslíte si, že hmotné dávky, jež v současné době poskytuje stát, jsou pro matku samoživitelku, která není v pracovním poměru a je odkázaná pouze na tyto dávky, dostačující (rodičovský příspěvek, příspěvek na dítě, příspěvek na bydlení)?

a/ ano, dá se s nimi vyžít

b/ ano, ale pouze na základní přežití

c/ ne, jsou nedostačující i na základní měsíční výdaje

d/ nevím

15. Využíváte této pomoci státu a pobíráte některý z příspěvků uvedených v otázce č. 11?

a/ ano

b/ ne

c/ ne, vyřizuji si je

16. Setkala jste se někdy při přijímacím řízení s odmítavým postojem (otevřeným, skrytým) poté, co jste se zmínila o své životní situaci?

a/ ano

b/ ne

c/ nedokážu posoudit

17. Domníváte se, že jsou matky samoživitelky obecně diskriminovány v rámci pracovních nabídek?

a/ ano

b/ ne

c/ nedokážu posoudit

18. Důvody této diskriminace jsou podle Vás jaké?

a/ předsudky

b/ nemocnost dítěte

c/ častější absence – návštěvy lékařů

d/ požadavky na zkrácenou pracovní dobu

19. Myslíte si, že současný pracovní trh poskytuje dostatek volných pracovních míst pro matky samoživitelky, přičemž je zohledněna životní situace těchto žen?

a/ ano

b/ ne

c/ nedokážu posoudit

20. Domníváte se, že současná společnost vnímá status matka samoživitelka jako něco podřadného či zavrženíhodného?

a/ ano

b/ spíše ano

c/ spíše ne

d/ ne

e/ nevím

21. Setkala jste se někdy osobně s negativním postojem či názorem na svou osobu coby matku pečující samostatně o dítě?

a/ ano

b/ ne

22. Jaké byly tyto postoje?

a/ přehlížení, despekt

b/ předsudky

c/ nízký sociální status

23. Cítíte se někdy při výchově svého dítěte/ dětí citově či fyzicky vyprahlá, frustrovaná? Pokud ano, uveďte, prosím, důvod.

a/ ano, docela často

b/ ano, ale pouze zřídka

c/ ne

24. Pokud ano, uveďte, prosím, důvod.

.....

25. Vnímáte u svého dítěte/dětí, že mu v jeho/jejich životě v nějaké situaci chybí otec?

a/ ano

b/ ne

c/ nedokážu posoudit

26. Myslíte si, že stát poskytuje ve všech ohledech maximální pomoc a péči pro matky samoživitelky?

a/ ano

b/ ne

c/ nedokážu posoudit

27. Vaše návrhy na zlepšení pomoci státu?

a/ vymáhání práva

b/ více chránit zájmy dětí

c/ dostupnost školek

d/ finančně dostupné volnočasové aktivity pro děti

e/ částečné pracovní úvazky pro rodiče

f/ nedokážu posoudit

28. Máte ve svém okolí také nějakou matku samoživitelku?

a/ ano

b/ ne

PŘÍLOHA P 2: ČÍSELNÉ VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Celkem respondentek	96
----------------------------	----

Věk respondentek	
17-22	4
23-30	13
31-40	47
41 a více	32

Stav	
rozvedená	48
vdova	6
svobodná	42

Vzdělání respondentek	
základní	8
vyučena	12
střední s maturitou	62
vysokoškolské	14

Bydliště	
a vsi (do 500 obyvatel)	18
větší obec (nad 500 obyvatel)	29
město (nad 10 000 obyvatel)	49

Typ bydlení	
dům	11
byt	34
azylový dům	38
sociální byt	13

Zaměstnání respondentek	
ano – plný úvazek, OSVČ	65
ano – částečný úvazek (DPP, DPČ)	6
evidence na ÚP + přivýdělek „na černo“	2
ne, jsem na RD	17
ne, jsem evidována na ÚP	4
ne, invalidní důchod	2

Samoživitelkou je respondentka z důvodu	
svobodné rozhodnutí	1
dítě se narodilo po náhodné známosti „na jednu noc“	1
dítě počato při znásilnění	2
rozchod s otcem dítěte před narozením potomka	8
rozchod s otcem dítěte v průběhu života dítěte	78
otec dítěte zemřel	6

Počet vychovávaných dětí	
1 dítě	52
2 děti	35
3 a více	9

Kvalita výchovy dětí bez otce	
ano, je stejně kvalitní jako výchova dvou rodičů	18
není stejně kvalitní, mužský aspekt chybí	63
nedovedu posoudit	15

Matka vnímá výchovu jednoho rodiče	
jako handicap	16
pozitivně a nemyslí si, že by byla handicapem	62
neví	18

Možnost výpomoci s výchovou	
ano, občas mám výpomoc	63
ne, jsem na vše sama	33

Kdo samoživitelkám vypomáhá s výchovou	
rodiče	32
přátelé	12
pomocnice	3
sourozenci	16

Kde s dětmi bydlíte?	
sama	56
u rodičů	20
u sourozence	2
u kamarádky	1
v sociálním bydlení	17

Je výše hmotných dávek dostatečná?	
ano, je dostatečná	2
ano, na základní přežití	20
není dostačující ani na základní výdaje	58
nemám na to názor	16

Vy sama využíváte hmotné dávky?	
ano	45
ne	16
ne, ale vyřizují si je	35

Setkala jste se při přijímacím řízení s odmítavým postojem v souvislosti s Vaší životní zkušeností?	
ano	32
ne	62
nedokážu posoudit	2

A myslíte si, že jsou samoživitelky diskriminovány?	
ano	60
ne	8
nedokážu posoudit	28

Důvod diskriminace dle Vašeho názoru:	
předsudky	22
nemocnost dítěte	16
častější absence dítěte – návštěvy lékařů	13
požadavky na zkrácenou pracovní dobu	9

Je dost nabídek práce pro matky - samoživitelky?	
Je dost nabídek	2
nabídky žádné nejsou	74
nedokážu posoudit	20

Vnímání samoživitelek společností	
negativně	4
spíše negativně	24
pozitivně	16
spíše pozitivně	46
nedokážu posoudit	6

Vaše osobní zkušenost s negativním přijetím	
ano	38
ne	58

Jaké konkrétně	
přehlížení, despekt	10
předsudky	16
nízký sociální status	8

Pocit únavy	
ano, často	20
ano, někdy	44
ne	32

Důvody únavy	
hyperaktivita dětí	7
na vše jsem sama	24
málo peněz	21
časový tlak	8
náročnost zaměstnání	4

Absence druhého rodiče pro dítě	
ano	62
ne	26
nedokážu posoudit	8

Pomoc státu	
ano, je dostatečná	7
ne, mohla by být lepší	69
nedokážu posoudit	20

Návrhy pro zlepšení	
vymáhání práva	17
více chránit zájmy dětí	26
dostupnost školek	19
finančně dostupné volnočasové aktivity pro děti	14
částečné úvazky pro rodiče	13
nedokážu posoudit	7

Matky samoživitelky v okolí	
ano, znám	80
ne, neznám	16

PŘÍLOHA P 3: VÝBĚR Z USTANOVENÍ ZÁKONÍKU PRÁCE

§216

(2) Pro účely dovolené se za výkon práce nepovažuje doba zameškaná pro důležité osobní překážky v práci, pokud nejsou uvedeny v prováděcím právním předpisu (§ 199 odst. 2). Doba čerpání mateřské dovolené a doba, po kterou zaměstnanec čerpá rodičovskou dovolenou do doby, po kterou je zaměstnankyně oprávněna čerpat mateřskou dovolenou, a doba pracovní neschopnosti vzniklé v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání vzniklého při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním se pro účely dovolené posuzuje jako výkon práce

§ 217

(1) Dobu čerpání dovolené je povinen zaměstnavatel určit podle písemného rozvrhu čerpání dovolené vydaného s předchozím souhlasem odborové organizace a rady zaměstnanců tak, aby dovolená mohla být vyčerpána zpravidla vcelku a do konce kalendářního roku, ve kterém právo na dovolenou vzniklo, pokud v tomto zákoně není dále stanoveno jinak. Při určení rozvrhu čerpání dovolené je nutno přihlížet k provozním důvodům zaměstnavatele a k oprávněným zájmům zaměstnance. Poskytuje-li se zaměstnanci dovolená v několika částech, musí alespoň jedna část činit nejméně 2 týdny vcelku, pokud se zaměstnanec se zaměstnavatelem nedohodne na jiné délce čerpané dovolené. Určenou dobu čerpání dovolené je zaměstnavatel povinen písemně oznámit zaměstnanci alespoň 14 dnů předem, pokud se nedohodne se zaměstnancem na kratší době.

(4) Zaměstnavatel nesmí určit čerpání dovolené na dobu, kdy zaměstnanec vykonává vojenské cvičení nebo výjimečné vojenské cvičení, kdy je uznán dočasně práce neschopným podle zvláštního právního předpisu⁶¹), ani na dobu, po kterou je zaměstnankyně na mateřské nebo rodičovské dovolené a zaměstnanec na rodičovské dovolené. Na dobu ostatních překážek v práci na straně zaměstnance smí zaměstnavatel určit čerpání dovolené jen na jeho žádost.

(5) Požádá-li zaměstnankyně zaměstnavatele o poskytnutí dovolené tak, aby navazovala bezprostředně na skončení mateřské dovolené, a zaměstnanec zaměstnavatele o poskytnutí dovolené tak, aby navazovala bezprostředně na skončení rodičovské dovolené do doby, po

kterou je zaměstnankyně oprávněna čerpat mateřskou dovolenou, je zaměstnavatel povinen jejich žádosti vyhovět.

§ 218

(4) Nemůže-li být dovolená vyčerpána ani do konce následujícího kalendářního roku proto, že zaměstnanec byl uznán dočasně práce neschopným nebo z důvodu čerpání mateřské anebo rodičovské dovolené, je zaměstnavatel povinen určit dobu čerpání této dovolené po skončení těchto překážek v práci.

§ 219

(1) Nastoupí-li zaměstnanec během dovolené vojenské cvičení nebo výjimečné vojenské cvičení v ozbrojených silách, byl-li uznán dočasně práce neschopným nebo ošetřuje-li nemocného člena rodiny, dovolená se mu přerušuje; to neplatí, určil-li zaměstnavatel čerpání dovolené na dobu ošetřování nemocného člena rodiny nebo na dobu výkonu vojenského cvičení nebo výjimečného vojenského cvičení na žádost zaměstnance. Dovolená zaměstnankyně se přerušuje také nástupem mateřské a rodičovské dovolené a zaměstnance také nástupem rodičovské dovolené.

§ 238

(1) Zaměstnankyně je zakázáno zaměstnávat pracemi, které ohrožují jejich mateřství. Ministerstvo zdravotnictví stanoví vyhláškou práce a pracoviště, které jsou zakázány těhotným zaměstnankyním, zaměstnankyním, které kojí, a zaměstnankyním-matkám do konce devátého měsíce po porodu.

(2) Je zakázáno zaměstnávat těhotnou zaměstnankyni, zaměstnankyni, která kojí, a zaměstnankyni-matku do konce devátého měsíce po porodu pracemi, pro které nejsou podle lékařského posudku zdravotně způsobilé.

§ 239

(1) Koná-li těhotná zaměstnankyně práci, která je těhotným zaměstnankyním zakázána nebo která podle lékařského posudku ohrožuje její těhotenství, je zaměstnavatel povinen převést ji dočasně na práci, která je pro ni vhodná a při níž může dosahovat stejného výdělku jako na dosavadní práci. Požádá-li těhotná zaměstnankyně pracující v noci o zařazení na denní práci, je zaměstnavatel povinen její žádosti vyhovět.

(2) Ustanovení odstavce 1 platí obdobně pro zaměstnankyni-matku do konce devátého měsíce po porodu a zaměstnankyni, která kojí.

(3) Dosahuje-li zaměstnankyně při práci, na niž byla převedena, bez svého zavinění nižšího výdělku než na dosavadní práci, poskytuje se jí na vyrovnání tohoto rozdílu vyrovnávací příspěvek podle zvláštního právního předpisu⁷⁷⁾.

§ 240

(1) Těhotné zaměstnankyně a zaměstnankyně a zaměstnanci pečující o děti do věku 8 let smějí být vysíláni na pracovní cestu mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště jen se svým souhlasem; přeložit je může zaměstnavatel jen na jejich žádost.

(2) Ustanovení odstavce 1 platí i pro osamělou zaměstnankyni a osamělého zaměstnance, kteří pečují o dítě, dokud dítě nedosáhlo věku 15 let, jakož i pro zaměstnance, který prokáže, že převážně sám dlouhodobě pečuje o osobu, která se podle zvláštního právního předpisu považuje za osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost) nebo stupni IV (úplná závislost)^{77a)}.

§ 241

(1) Zaměstnavatel je povinen přihlížet při zařazování zaměstnanců do směn též k potřebám zaměstnankyň a zaměstnanců pečujících o děti.

(2) Požádá-li zaměstnankyně nebo zaměstnanec pečující o dítě mladší než 15 let, těhotná zaměstnankyně nebo zaměstnanec, který prokáže, že převážně sám dlouhodobě pečuje o osobu, která se podle zvláštního právního předpisu považuje za osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost) nebo stupni IV (úplná závislost)^{77a)}, o kratší pracovní dobu nebo jinou vhodnou

úpravu stanovené týdenní pracovní doby, je zaměstnavatel povinen vyhovět žádosti, nebrání-li tomu vážné provozní důvody.

(3) Zakazuje se zaměstnávat těhotné zaměstnankyně prací přesčas. Zaměstnankyním a zaměstnancům, kteří pečují o dítě mladší než 1 rok, nesmí zaměstnavatel nařídít práci přesčas.

§ 242

(1) Zaměstnankyni, která kojí své dítě, je zaměstnavatel povinen poskytnout kromě přestávek v práci zvláštní přestávky ke kojení.

(2) Zaměstnankyni, která pracuje po stanovenou týdenní pracovní dobu, přísluší na každé dítě do konce 1 roku jeho věku 2 půlhodinové přestávky a v dalších 3 měsících 1 půlhodinová přestávka za směnu. Pracuje-li po kratší pracovní dobu, avšak alespoň polovinu týdenní pracovní doby, přísluší jí pouze 1 půlhodinová přestávka, a to na každé dítě do konce 1 roku jeho věku.

(3) Přestávky ke kojení se započítávají do pracovní doby a přísluší za ně náhrada mzdy nebo platu ve výši průměrného výdělku.